

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINDA
NAĞDSIZ ÖDƏNİŞLƏR

Mövcud Vəziyyət

İnkişaf Perspektivləri

**MALİYYƏ
SAVADLILIĞI**

**Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı
Naxçıvan Muxtar Respublikası İdarəsi**

FinTech

Kibertehlukesiz

BankID

Verifikasiya

HEYDƏR ƏLİYEV

100

Bu jurnal Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri,
müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, görkəmli
siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin anadan
olmasının 100 illiyinə həsr olunur.

**NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINDA
NAĞDSIZ ÖDƏNİŞLƏR**

MÜNDƏRİCAT

3

Ön söz

4

**Naxçıvan Muxtar Respublikasının
bank və ödəniş infrastrukturunun xəritəsi**

6

Regionun Bank infrastrukturu

10

Fintex tənzimlənməsi çağırışlar və balanslı yanaşma

14

Fintex-in təkamülü

15

Rəqəmsal ödənişlər üzrə qlobal trendlər

21

Rəqəmsal transformasiyada yeni dövr

25

Nağdsız cəmiyyətin müxtəlif institutlar üzərində təsirləri

28

Nağdsız hesablaşmaların hüquqi önəmi

31

Regionda nağdsız ödənişlərin artım dinamikası

35

**Regionda rəqəmsal ödəniş xidmətlərinin inkişafına dair icra
olunmuş proqramlar**

38

Nağdsız ödəniş sisteminin təkamülü

40

Terminlər lügəti

ÖN SÖZ

2022-ci il Azərbaycanda rəqəmsal ödənişlərdən istifadə göstəriciləri üzrə yüksək artım tempinin müşahidə olunduğu dövr kimi yadda qalmışdır. Ölkədə elektron ticarət vasitəsilə aparılan əməliyyatların sayı 2021-ci il ilə müqayisədə 2.4 dəfə, həcmi isə 2.5 dəfə artmışdır. Ölkə daxilində ödəniş kartları ilə aparılan nağdsız ödənişlərin xüsusi çəkisi 11.4 faiz bəndi artaraq 43.2%-ə bərabər olmuşdur. Internet bankçılıq xidmətləri vasitəsilə həyata keçirilən əməliyyatların həcmi 2021-ci illə müqayisədə 50%, mobil bankçılıq əməliyyatlarının həcmi isə 3 dəfə artmışdır.

Ötən il ərzində "Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının 2021-2023-cü illər üçün rəqəmsal ödəniş Strategiyası" üzrə tədbirlərin icrası ödəniş xidmətləri üzrə qanunvericilik bazasının təkmilləşməsinə və innovativ ödəniş həllərinin tətbiqinə şərait yaratmışdır. Belə ki, məsafədən bank hesablarının açılması üzrə tələblər müasir beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılmış, eyni zamanda, nağdsız ödənişlərin qəbulunda "mPOS" həllinin tətbiqinə imkan verən hüquqi çərçivə formalaşdırılmışdır. Mobil ödənişlər üzrə artan istehlakçı marağının nəzərə alınmaqla, "Google Pay" ödəniş həlli ölkədə uğurla aktivləşdirilmişdir.

Rəqəmsal ödəniş indikatorları üzrə müsbət artımı qoruyub saxlamaq və ölkəmizdə rəqəmsal ödəniş xidmətlərindən istifadəni genişləndirmək məqsədilə 2023-cü il ərzində Mərkəzi Bank tərəfindən kompleks tədbirlərin icrası nəzərdə tutulmuşdur. Sözügedən tədbirlər çərçivəsində cari hesablardan aparılan müştəri köçürmələrində elektron bankçılığın xüsusi çəkisinin 2023-cü il üçün 85%-ə, təmassız ödənişləri dəstəkləyən kartların ümumi bazar payının 75%-ə, ödəniş kartları ilə aparılan ölkədaxili əməliyyatlarda nağdsız dövriyyənin xüsusi çəkisinin isə 50%-dən çox olması hədəflənmişdir.

2023-cü il üçün qarşıya qoyulan əsas hədəflərdən biri də "Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında" Qanun layihəsinin təsdiqi ilə ödəniş xidmətləri üzrə daha təkmil qanunvericilik bazasının formalaşdırılmasıdır. Layihənin qəbulu fintex təşkilatlarının fəaliyyətinin dəstəklənməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Innovativ məhsul və xidmətlərin sınaqdan keçirilməsinə şərait yaratmaq üçün beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq formalaşdırılması nəzərdə tutulmuş xüsusi tənzimləmə rejimi üzrə hüquqi əsaslar da Qanun layihəsinə daxil edilmişdir.

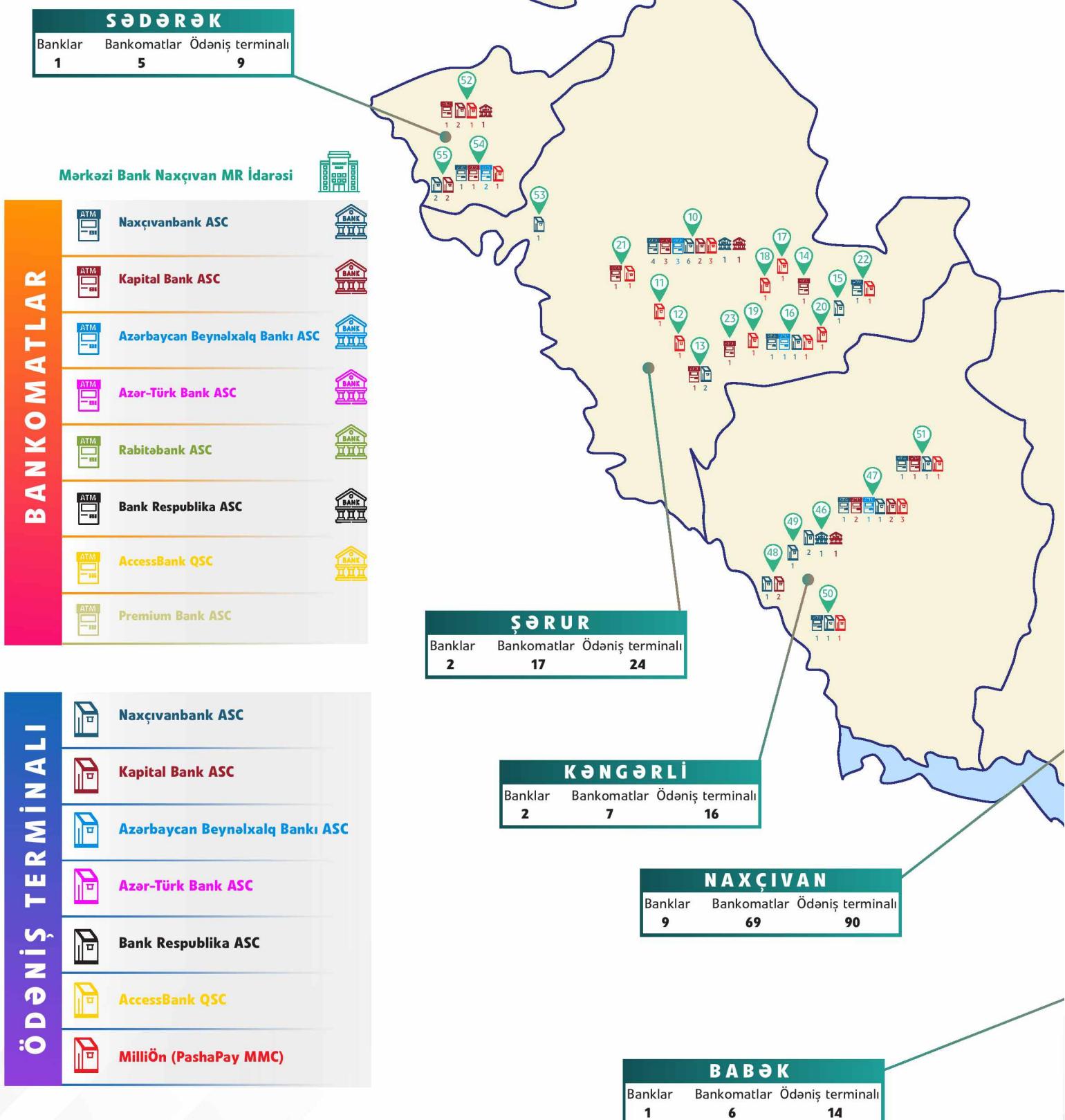
2023-cü ilin ödəniş bazارında fundamental dəyişikliklər ili olacağından və ölkə iqtisadiyyatının innovasiya yönümlü inkişafında əhəmiyyətli paya sahib olan Naxçıvan Muxtar Respublikasında biznes subyektləri və geniş əhali təbəqəsi tərəfindən innovativ ödəniş xidmətlərindən istifadənin genişlənəcəyindən əminəm.

Fərid Osmanov

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının
Baş direktoru

Naxçıvan Muxtar Respublikasının bank və ödəniş infrastrukturunun xəritəsi

◆ 01.02.2023

ŞAHBUZ

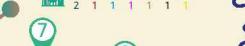
Banklar Bankomatlar Ödəniş terminali

2	5	9
---	---	---

1 2 1 3 2 2 1 1

1

1

1

1

1

1

1

1

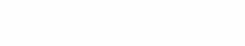
1

1

1

1

CULFA

Banklar Bankomatlar Ödəniş terminali

2	10	19
---	----	----

- Naxçıvan şəhəri**
- 2 Hava Limanı
- 3 Əliabad qəsəbəsi
- 4 Qaraçuq kəndi
- 5 Tumbul kəndi
- 6 Bulqan kəndi
- 7 Avtovağzal
- 8 Naxçıvan şəhəri Gömrük idarəsi
- 9 Duzdağ otel
- Sərur şəhəri**
- 11 Qarxun
- 12 Yuxarı aralıq
- 13 Aralıq
- 14 Mahmudkənd
- 15 Daşarx
- 16 Xanlıqlar
- 17 Zeyvə
- 18 Dündəngə
- 19 Qışlaqabbas
- 20 Danyeri
- 21 Yengicə
- 22 Dizə
- 23 Vərməziyar
- Babak şəhəri**
- 25 Nehrəm
- 26 Cahri
- 27 Şixmahmud
- 28 Qahab
- 29 Kərimbəyli
- 30 Sirab
- Ordubad şəhəri**
- 32 Düylün
- 33 Dəstə
- 34 Vənənd
- 35 Aza kəndi
- Culfa şəhəri**
- 37 Culfa (Gömrük)
- 38 Culfa Gömrük terminalı
- 39 Yayçı kəndi
- 40 Əlinçə
- 41 Əbraqunus kəndi
- 42 Bənəniyar kəndi
- Şahbuz şəhəri**
- 44 Şahbuzkənd
- 45 Kolanı kəndi
- Kəngərli şəhəri**
- 47 Qıvrıq qəsəbəsi
- 48 Şahtaxtı (Gömrük)
- 49 Şahtaxtı
- 50 Xok
- 51 Qarabağlar
- Heydərabad qəsəbəsi**
- 53 Dəmirçi
- 54 Sədərək kəndi
- 55 Sədərək (Gömrük)

ORDUBAD

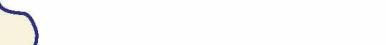
Banklar Bankomatlar Ödəniş terminali

2	8	17
---	---	----

1 2 1 3 2 2 1 1

1 1 1 1 1 1 1 1

1 1 1 1 1 1 1 1

1 1 1 1 1 1 1 1

1 1 1 1 1 1 1 1

1 1 1 1 1 1 1 1

1 1 1 1 1 1 1 1

1 1 1 1 1 1 1 1

1 1 1 1 1 1 1 1

1 1 1 1 1 1 1 1

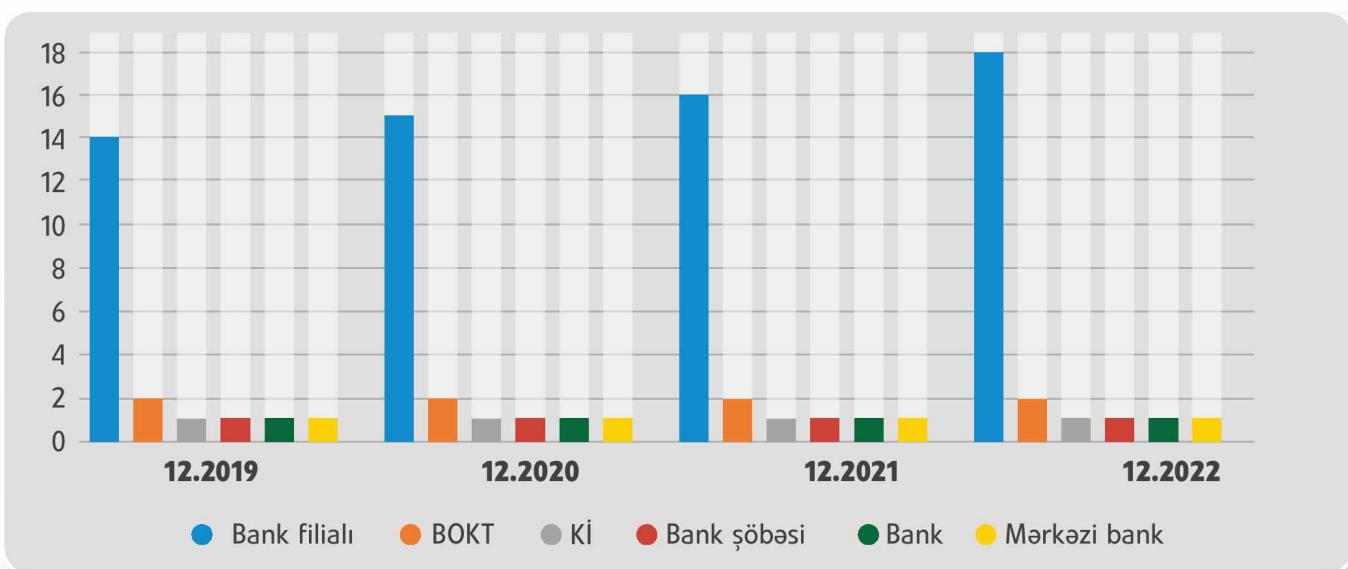
REGIONUN BANK İNFRASTRUKTURU

Müasir dövrд etibarlı bank sisteminin mövcudluğu iqtisadi sistemin sabit və davamlı fəaliyyətinin ən mühüm şərtlərindən biridir. Dünya iqtisadiyyatını bank sektorundan kəndarda təsəvvür etmək mümkün deyil. Məhz buna görə də yeni bazar münasibətləri şəraitində bankların fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsi hər zaman aktual məsələlərdən biri olmuşdur. Banklar ölkənin maliyyə strukturunda və bütövlükdə milli iqtisadiyyatda əsas mərkəz rolunu oynayır. Bankların

unikal təbiəti iqtisadiyyatın bütün sektorlarında, eləcə də digər maliyyə institutları arasında asan pul axınına kömək edir, həmçinin gündəlik olaraq geniş istifadə olunan ödəniş sistemini dəstəkləyir.

Muxtar respublikamızda da bank sektorunun genişləndirilməsi, əhalinin maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanlarının artırılması məqsədilə atılan addımlar bankların region iqtisadiyyatındaki rolunu daha da əhəmiyyətli edir.

Qrafik 1

2022-ci il ərzində muxtar respublikada 2 yeni bank filialı fəaliyyətə başlamışdır. Beləliklə, regionda Mərkəzi Bankın Naxçıvan Muxtar Respublikası İdarəsi, 1 kommersiya bankı, 18 bank filiali, 1 bank şöbəsi, 2 bank olmayan kredit təşkilatı (BOKT) filialı, 1 kredit ittifaqı (Kİ) filialı fəaliyyət göstərməkdədir.

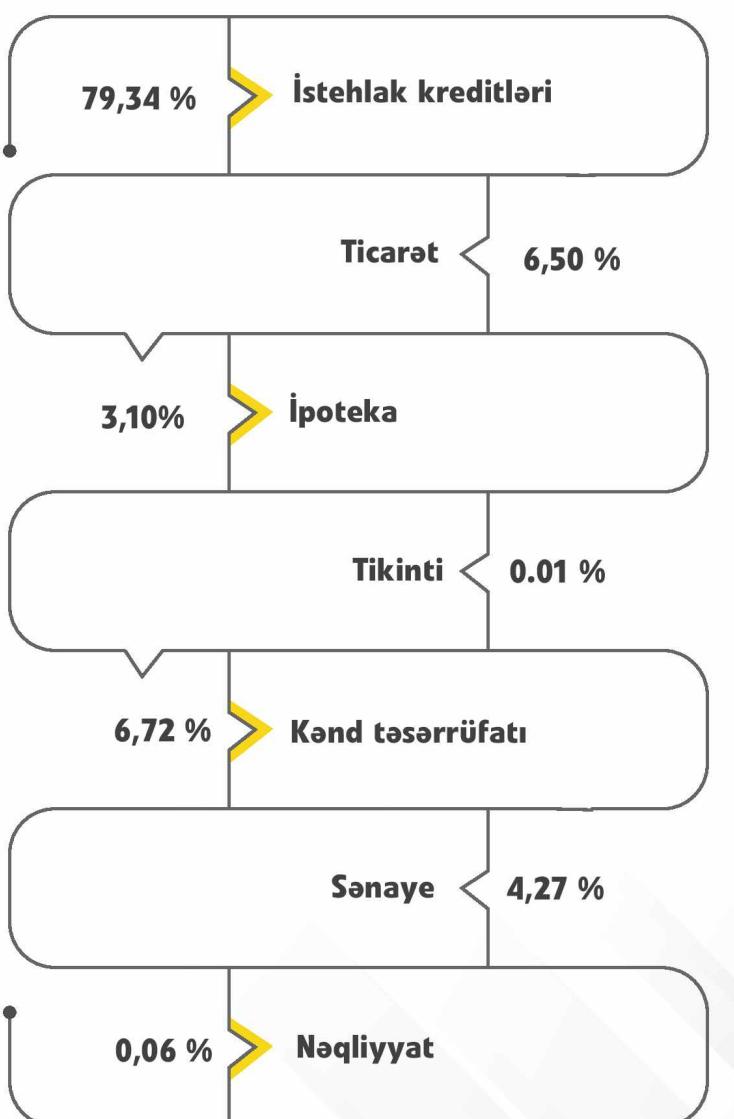
Haliyədə, regionda fəaliyyət göstərən kredit təşkilatları tərəfindən bir çox bank məhsul və xidmətləri müştərilərin xidmətinə verilmişdir. Bu məhsul və xidmətlərə; hesablaşma və kassa xidmətləri, depozit, müxtəlif təyinatlı kredit məhsulları, lizinq əməliyyatları, müştəri ödənişlərinin idarəetmə sistemi, sürətli pul köçürmə sistemləri, mobil və internet bankçılıq xidmətləri, SMS məlumatlandırma və 3D təhlükəsizlik xidmətləri, xarici valyuta mübadiləsi, kommunal xidmət ödənişləri və ödəniş vasitələri daxildir.

Regionda fəaliyyət göstərən kommersiya bankları tərəfindən sakinlərin tələbatlarına uyğun bir sıra kredit məhsulları təklif olunmaqdadır. Bu kredit məhsullarına: gündəlik tələbat kreditləri (istehlak), kart kreditləri, ipoteka kreditləri (daxili və NİF hesabına), biznes kreditləri (daxili və SİF hesabına), aqrakreditlər, təminatlı və təminatsız kreditlər aiddir.

Muxtar respublikada fəaliyyət göstərən banklar və digər kredit təşkilatları tərəfindən 1 yanvar 2023-ci il tarixə region iqtisadiyyatına yönəldilən kredit qoyuluşu 307 milyon 257 min manat, o cümlədən qısamüddətli kredit qoyuluşu 14 milyon 303 min manat, uzunmüddətli kredit qoyuluşu isə 292 milyon 954 min manat təşkil etmişdir. Aktiv kreditlərin 223 milyon 934 min manatı kommersiya banklarının vəsaiti hesabına, 59 milyon 83 min manatı Naxçıvan Muxtar Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərən Sahibkarlığın İnkışaf Fonduunun vəsaiti hesabına, 12 milyon 573 min manatı Naxçıvan İpoteka Fondu ASC-nin vəsaiti hesabına, 11 milyon 668 min manatı isə bank olmayan kredit təşkilatları

(BOKT) və kredit ittifaqlarının (Kİ) vəsaiti hesabına verilən kreditlərin payına düşmüştür.

1 yanvar 2023-cü il tarixə kredit qoyuluşunun sahələr üzrə nisbəti

Naxçıvan Muxtar Respublikasında fəaliyyət göstərən banklar tərəfindən göstərilən məhsul və xidmətlərdən biri də hüquqi və fiziki şəxslərin sahib olduqları mövcud kapitalın daha da artırılması istiqamətində onlara göstərilən müddətli və müddətsiz əmanət (depozit) məhsullarıdır. 1 yanvar 2023-cü il tarixə muxtar respublikadakı fiziki və hüquqi şəxslərin banklarda mövcud olan əmanətlərinin həcminin 13 milyon 307 min manatı milli valyutada, 852 min manatı isə xarici valyutada olmaqla, ümumilikdə 14 milyon 159 min manat olmuşdur. Milli və xarici valyutalarda olan əmanətlərin həcminin ümumi əmanətlərdə müvafiq olaraq 94 və 6 faizlik paya sahib olması region əhalisinin böyük əksəriyyətinin milli valyutaya göstərdiyi inamdan irəli gəlməkdədir. Muxtar respublikanın bank sektorunda son 3 ildir ki, əmanətlərin qəbulunda milli valyutaya üstünlük verilməsi müşahidə olunmaqdadır.

Regionda fəaliyyət göstərən banklarda mövcud olan bank xidmətlərindən biri də təcili pul köçürmə sistemləri vasitəsilə əhaliyə göstərilən sürətli bank transferləridir. 2022-ci il ərzində təcili pul köçürmələri vasitəsilə muxtar respublika

vətəndaşlarının adına 20 milyon 128 min ABŞ dolları məbləğində pul köçürülmüşdür ki, bunun da 93,2 faizi, yəni 18 milyon 753 min ABŞ dolları xarici ölkələrdən daxil olmuş və banklar vasitəsilə ödənilməsi təmin edilmişdir.

Ötən ilin yanvar-dekabr aylarında xarici ölkələrə mal-material və avadanlıq alınması üçün köçürülmüş vəsaitlərin həcmi 82 milyon 4 min ABŞ dolları, 38 milyon 716 min AVRO, 63 milyon 578 min rus rublu, 933 min türk lirəsi və 8 min ingilis funt sterlinqi təşkil etmişdir.

Bank hesablarının sayıda müşahidə olunan artım vətəndaş və bankların etibarlı partnörlüğünün təcəssümüdür. Banklar tərəfindən təklif edilən xidmətlərin keyfiyyətinin hər ötən dövrdə artması xidmət olunan müştərilərin sayının artmasına gətirib çıxarmışdır. Belə ki, 1 yanvar 2023-cü il tarixə 2 min 290-i hüquqi 249 min 150-si fiziki şəxs olmaqla 251 min 440-i müştəriyə bank xidməti göstərilmişdir. Xidmət olunan hesabların 190 min 519-u cari, 59 min 971-i kredit 950-si isə depozit hesabları olmuşdur. Bu hesabların 231 min 902-si aktiv hesab olmuşdur ki, onların 2 min 57-si hüquqi, 229 min 845-i isə fiziki şəxs hesablarından ibarət olmuşdur.

Regionda fəaliyyət göstərən bank və filiallarına məxsus ödəniş infrastrukturlarının şəhər və rayonlar üzrə bölgüsü

01.02.2023

Ədədlər

Banklar	Xidmət növü	Naxçıvan	Şərur	Babək	Ordubad	Culfa	Şahbuz	Kəngərli	Sədərək	Cəmi
Kapital Bank ASC	ATM	15	7	4	3	4	2	3	2	40
	Mobil POS-terminal	38	4	9	6	2	1	15	2	77
	POS-terminal	231	76	50	61	68	22	49	21	578
	Ödəniş Terminali	4	2	2	2	4	2	4	4	24
Naxçıvanbank ASC	ATM	29	6	-	3	4	1	3	1	47
	POS-terminal	511	193	44	71	110	55	39	9	1032
	Ödəniş Terminali	46	10	5	9	10	5	7	3	95
Azərbaycan Beynəlxalq Bankı ASC	ATM	20	4	2	2	2	2	1	2	35
	POS-terminal	99	1	4	-	2	1	-	-	107
	Ödəniş Terminali	3	-	-	-	-	-	-	-	3
Azar-Türk Bank ASC	ATM	1	-	-	-	-	-	-	-	1
	POS-terminal	14	-	2	-	-	-	-	-	16
	Ödəniş Terminali	3	-	-	-	-	-	-	-	3
Bank Respublika ASC	ATM	1	-	-	-	-	-	-	-	1
	POS-terminal	3	-	-	-	-	-	-	-	3
	Ödəniş Terminali	1	-	-	-	-	-	-	-	1
AccessBank QSC	ATM	1	-	-	-	-	-	-	-	1
	POS-terminal	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ödəniş Terminali	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Rabitəbank ASC	ATM	1	-	-	-	-	-	-	-	1
	POS-terminal	6	-	-	-	-	-	-	-	6
	Ödəniş Terminali	0	-	-	-	-	-	-	-	-
Milliён (PashaPay MMC)	ATM	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	POS-terminal	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ödəniş Terminali	32	12	7	6	5	2	5	2	71

Ədədlər

Muxtar respublika Üzrə YEKUN	Xidmət növü	Naxçıvan	Şərur	Babək	Ordubad	Culfa	Şahbuz	Kəngərli	Sədərək	Cəmi
	Ödəniş kartları	125911	28408	19566	14973	14566	8037	10241	6215	227917
	ATM	68	17	6	8	10	5	7	5	126
	Mobil POS-terminal	38	4	9	6	2	1	15	2	77
	POS-terminal	864	270	100	132	180	78	88	30	1742
	Ödəniş Terminali	90	24	14	17	19	9	16	9	198

Kəmalə Qurbanova

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının
Ödəniş sistemləri və hesablaşmalar
departamentinin direktoru

“
Bankomatlarda istifadə üçün
ilk bank kartları 1967-ci ildə
Barclays tərəfindən
Londonda, 1969-cu ildə isə
Chemical Bank tərəfindən
Nyu-Yorkda buraxılmışdır. ”

1. Fintexlərin inkişafı

Fintex maliyyə sektorunda sürətlə inkişaf edən və ən müasir texnologiyaların tətbiq olunduğu seqmentlərdən biri olaraq XXI əsrin əvvəllərindən sürətlə populyarlıq qazanmağa başladı. Bu seqmentin inkişafı ənənəvi bankçılıq yanaşmasını kökündən dəyişməklə maliyyə sektorunun arxitekturasında yeni maliyyə institutlarının və xidmətlərinin yaranmasına təkan verdi. Təhlillər göstərir ki, yeni maliyyə texnologiyaları maliyyə sektorunda XX əsrin ortalarından tətbiq edilsə də, (1950-ci illərdə kredit kartları, 1967-ci ildə ilk ATM-in istifadəyə verilməsi həmin dövrlər üzrə innovativ maliyyə texnologiyaları hesab olunurdu), bəzi faktorlara görə fintexlərin geniş vüsət alması məhz 2008-ci ildən sonra müşahidə olundu. Bu faktorları aşağıdakı kimi qruplaşdırıb ilərlik:

1. Dəyişən iqtisadi/Tənzimləyici mənzərə

2008-ci ildə qlobal maliyyə böhranından sonra bir sıra iqtisadi və tənzimləyici amillər fintexlərin inkişafı üçün əlverişli mühit formalaşdırıldı. Belə ki, böhran təsirlərinin minimallaşdırılması çərçivəsində tənzimləyicilər maliyyə sisteminin təhlükəsizliyini və sağlamlığını təkmilləşdirməyə çalışdıqla, maliyyə institutlarının üzərinə düşən tənzimləmə yükü kəskin şəkildə artmağa başladı. Nəticədə, maliyyə institutları diqqət və resurslarının əsas hissəsini risklərin idarə edilməsi və komplayns təşəbbüslerinə yönəltməyə məcbur oldular və bununla da, innovasiya arxa plana keçdi.

2. Sürətlə inkişaf edən texnologiya mühiti

Texnologianın sürətli inkişafı bank müştərilərinə maliyyə xidmətinin göstərilməsində yeni yanaşmaların tətbiqinə imkan verdi. Xüsusilə, blokçeyn, süni intellekt, bulud həlləri kimi texnologiyalar maliyyə xidmətlərinin keyfiyyətini və effektivliyini yeni müstəviyə yüksəltməyə təkan verdi. İnnovasiyalara daha açıq olan fintexlər isə bu fürsətdən hərtərəfli faydalandılar.

3. Müştərilərin istək və gözləntilərinin dəyişməsi

Yuxarıda qeyd olunan faktorlarla yanaşı, bəhs edilən dövrdə xidmət sektorunda rəqəmsal məhsulların təklifi sürətlə artmağa başlayırdı. Uber, Airbnb, WhatsApp, Facebook və WeChat kimi rəqəmsal təşkilatlar qlobal miqyasda rəqəmsal təcrübə ilə bağlı müştərilərin gözlənilərində köklü dəyişikliklərə nail olurdular. Müştəriləri artıq "bir nöqtədən alış" (one-stop shop) etməyə imkan verən həllər cəlb edirdi.

Bəzi tədqiqatçılara görə sürətlə inkişaf edən fintexlər banklar və onların müştəriləri arasında mövcud maliyyə xidmətləri zənciri üçün innovativ həllər təqdim edən maliyyə institutlarıdır. Lakin fintexlərə dair daha geniş tərif Maliyyə Sabitliyi Şurası tərəfindən (Financial Stability Board) verilmişdir: fintexlər yeni biznes modellər, tətbiqlər, proses və ya məhsullar yaratmaqla maliyyə bazarlarına, institutlarına və maliyyə xidmətlərinin göstərilməsinə əsaslı təsir edən texnologiyalara əsaslanan maliyyə innovasiyalarıdır.

Fintex şirkətlərinin meydana çıxması və rəqəmsal bankçılıq, kreditləşmə, ödənişlər və investisiya kimi maliyyə xidmətlərində innovativ program təminatı, mürəkkəb alqoritmlər və digər rəqəmsal texnologiyalarının tətbiqi maliyyə sisteminin ənənəvi modelini dəyişdirdi. Onlayn və mobil programlar vasitəsilə fəaliyyət göstərən fintex şirkətləri qısa müddədə daha geniş müştəri bazası əldə etmək və xidmətlərini daha rahat şəkildə rəqəmsal kanallar vasitəsilə istifadəçilərə təklif etmək imkanına malik oldular. Maliyyə xidmətləri landşaftına fintexlərin daxil olması isə, ümumilikdə maliyyə xidmətlərində tələb və təklifin genişlənməsinə, ölkələrin maliyyə dərinliyinin və inklüzivliyinin artmasına, habelə iqtisadi dövriyyənin nağdsızlaşmasına təkan verdi.

Lakin fintexlər yeni imkanlar yaratmaqla yanaşı, eyni zamanda, makro və mikro səviyyədə potensial riskləri də artırmaqdadırlar. Maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi, istehlakçı və investor hüquqlarının, habelə məlumatların məxfiliyinin qorunması, kiber, AML və digər növ risklərin azaldılması tənzimləyicilərdən balanslı siyaset yanaşması tələb edir.

2. Fintex tənzimlənməsi üzrə çərcivənin müəyyən edilməsi

Beynəlxalq təcrübədə düzgün siyaseti müəyyən etmək üçün ölkələr müxtəlif tənzimləyici yanaşmalardan istifadə edirlər. Təcrübədə əsasən dörd tənzimləyici yanaşma tətbiq olunur ki, bunlar da tənzimləmənin üzəlşdiyi potensial çətinliklərin aradan qadırılmasına xidmət edir: (a) "Gözləyin və baxın" ("Wait&See"), (b) "Test edin və öyrənin" ("Test & Learn"), (c) İnnovasiya Fasilitatorları ("Sandbox" adlanan xüsusi tənzimləyici rejim də buraya daxil edilir) və (d) Tənzimləyici Qanunlar və İslahat. Tənzimləyici yanaşmalar həm kombinə edilmiş formada, həm də tək-tək tətbiq oluna bilər. Optimal yanaşmanın seçilməsi aşağıda qeyd olunan müxtəlif faktorlar əsasında qiymətləndirilir:

Bazarda rəqabətin səviyyəsi, maliyyə institutlarının sayı və növləri, maliyyə xidmətlərindən kənar əhalinin və kiçik sahibkarların sayı;

Bazar oyunçularının yetişkinlik səviyyəsi, fintex və banklar arasında əlaqə;

Tənzimləyicinin malik olduğu səlahiyyətlər.

Bir çox hallarda tənzimləyicilər bazara müdaxilə etmədən (müdaxilə inkişafın sürətini azalda bilir) gözləmə rejimində qalaraq fintexlərin fəaliyyətini izləyirlər. Bu dövrədə həmin fəaliyyətin yaratdığı risklər, istifadəçiyyə verdiyi üstünlükler təhlil edilir. Məsələn, son bir neçə ildə əksər ölkələrdə çox aktiv istifadə edilən "İndi al sonra ödə" modeli (BNPL) hələ də "tənzimləmə çərcivəsi"ndən kənardadır. 2022-ci ildə İngiltərədə aidiyyəti qurumlar bu model üzrə tənzimləmə zərurəti haqqında çağırışlar etməyə başladı, Singapur Fintex Assosiasiyyası isə istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsinə diqqət yetirməklə maliyyə xidməti təchizatçıları üçün davranış kodeksini hazırlanmaq məqsədilə BNPL İşçi Qrupunu yaratdı.

“
 Təhlükəsizlik məqsədli şəxsi identifikasiya nömrəsi (PIN) olan ilk bank kartı 1972-ci ildə Lloyds Bank tərəfindən maqnit zolaqlı kartlarda buraxılmışdır.
 ”

Fərqli yanaşmalarla bağlı digər bir misalı da kripto aktivlərlə bağlı göstərmək olar. Kripto aktivlər 10 ildən artıq müddət ərzində mövcud olsa da, onları tənzimləmək səyləri yalnız son illərdə ölkələrin siyaset gündəliyinin ön pillələrinə daxil olmuşdur. Kriptovalyutaların bazar kapitallaşmasında sürətli pay əldə etməsi və onların maliyyə sisteminə daxil olması, habelə bu bazarlar haqqında məlumatların əldə edilməsinin çətinliyi dünya üzrə kripto valyutaların tənzimlənməsi üçün səylərin artırılmasına təkan verdi.

Ümumiyyətlə, təcrübədə fintexlər tənzimlənərkən əsasən 3 hal ilə qarşılaşılırlar: (i) yeni innovasiyalar və onların biznes modelləri mövcud tənzimləyici çərçivələrə uyğun gəlir; (ii) yeni texnologiyaların tətbiqinə şərait yaradılması üçün mövcud tənzimləmə çərçivəsi uyğunlaşdırılır; və ya (iii) fintex fəaliyyətlərini tənzimləyəcək yeni normativ sənədlər yaradılır və qanunvericilik çərçivəsində zəruri dəyişikliklər edilir.

3.Ödəniş sahəsində Fintex fəaliyyətinin tənzimlənməsində beynəlxalq təcrübə

Qeyd etdiyimiz kimi, fintexlər müxtəlif sahələrdə, o cümlədən ödəniş, kreditləşmə, maliyyə aktivlərinin idarə edilməsi, sigorta xidmətləri, rəqəmsal bankçılıq üzrə innovativ xidmətlər təqdim edirlər. Ödənişlər adətən hər bir müştərinin "bank səyahətinin başlanğıc nöqtəsi" olduğu üçün fintexlərin də əsas fəaliyyət sahəsini təşkil edirlər.

Ödəniş sahəsində fəaliyyət göstərən fintexlər adətən ödəniş təşkilatı və ya elektron pul təşkilatı lisenziyasına malik olurlar. Avropa Parlamenti və Avropa Şurası tərəfindən 25 noyabr 2015-ci il tarixində qəbul olunmuş "Daxili bazarda ödəniş xidmətləri" adlı 2015/2366 sayılı Direktivi yeni növ ödəniş təşkilatları olan hesab üzrə məlumat xidməti təchizatçısı (account information service provayder) və ödəniş əməliyyatlarının aparılması üçün vasitəçilik xidməti təchizatçısı (payment initiation service provayder) kimi bazar iştirakçılarını gündəmə gətirdi. Bu təşkilatlarla ödəniş hesabına xidmət edən təşkilatlar arasında münasibətləri tənzimləyən

normalar qəbul olundu. Qeyd olunan normalar ödəniş xidmətləri sahəsində banklara və fintex kimi innovativ ödəniş xidməti təchizatçılara inkişaf üçün bərabər şəraitin yaradılmasını təmin etdi.

Paralel olaraq, ölkələrdə qanunvericiliklə tənzimlənməyən innovativ məhsul və xidmətlər üçün "sandbox" adlanan xüsusi tənzimləmə rejimi formalasdırıldı. Bu rejim fintex təşkilatlarına innovativ məhsul və ya xidmətləri tənzimləyicilərin nəzarəti altında test rejimində sınaqdan keçirməyə imkan verir. Sınaq dövründə məhsul və ya xidmətlərin göstərilməsi üzrə meyarlar (ərazi, istifadəçi sayı, əməliyyatın həcmi və digər kriteriyalar) öncədən tənzimləyicilərlə razılışdırılır. Sınaqdan uğurla keçmiş innovativ məhsul və ya xidmətlərin real mühitə buraxılmasına icazə verilir. Qeyd olunan proses nəticə etibarı ilə maliyyə sektorunun sabitliyinə risk yaratmadan onun inkişafı üçün innovasiyaların tətbiqinə imkan verir.

4.Mərkəzi Bankın yanaşması

Müxtəlif ölkə təcrübələrindən və qeyd edilən Direktivdən faydalananaraq Mərkəzi Bank tərəfindən hazırlanan "Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsində ödəniş xidmətlərinin təsnifatı, ödəniş təşkilatları, elektron pul təşkilatları, Üçüncü tərəf xidmət təchizatçılarının (hesab üzrə məlumat xidməti təchizatçısı və ödəniş əməliyyatının aparılması üçün vasitəcilik xidməti təchizatçısı) yaradılması və fəaliyyətlərinin iqtisadi, hüquqi və təşkilati əsasları, bu təşkilatlar üzərində həyata keçirilən dövlət tənzimlənməsi və nəzarətinin əsas aspektləri müəyyən edilmişdir. Layihəyə həmçinin, beynəlxalq təcrübədə geniş istifadə olunan elektron pulun emissiyası və istifadəsinin hüquqi əsasları və tənzimləmə mexanizmləri də daxil edilmişdir.

Göstərilən ödəniş xidmətləri üzrə ödəniş təşkilatlarına və elektron pul təşkilatlarına prudensial tələblər (kapital və öz vəsaitlərinə tələb), habelə daxili nəzarət və risklərin idarə edilməsi sistemləri, informasiya təhlükəsizliyi siyaseti üzrə tələblər müvafiq qaydalarla təsbit olunacaqdır. Qanun layihəsində pul vəsaitlərinin təhlükəsizliyinin təmin olunması məqsədilə xüsusi tələblər müəyyən edilmişdir. Layihəyə əsasən, elektron pul təşkilatları tərəfindən ödəniş əməliyyatlarının aparılması üçün qəbul edilmiş pul vəsaitləri növbəti iş gününün sonuna dək vəsaiti alana və ya hər-hansı ödəniş xidməti təchizatçısına köçürülmədikdə, həmin vəsaitlər ölkədə fəaliyyət göstərən banklarda və ya xarici bankların yerli filiallarında açılmış ayrıca hesablarda saxlanılmalıdır.

Müvafiq Qanuna açıq bankçılıq prinsipi ilə fəaliyyət göstərəcək fintex təşkilatları ilə banklar arasında münasibətlərin tənzimlənməsi məqsədilə müddəalar da daxil edilmişdir. Hazırda müştəri öz hesabı üzrə sərəncam vermək və ya hesab üzrə

məlumat almaq istədikdə yalnız xidmət olunan bankın təqdim etdiyi imkanlardan (bankın mobil və ya internet bankçılıq xidməti) istifadə edə bilər. Lakin ödəniş xidmətləri üzrə vasitəcılər ödəniş xidməti istifadəçilərinə yaratdıqları ödəniş həllərindən (əsasən mobil tətbiqlərdən) istifadə edərək daha rahat və təhlükəsiz şəkildə öz banklarına ödəniş sərəncamı verə bilmək imkanı yaradacaqdır. Ödəyiciyə xidmət edən bank isə ödəyicinin seçdiyi vasitəcidən gələn sorunu qeyri-şərtsiz qəbul edərək icra etməlidir. Ayrı-ayrı bankların və müştərilərin öz maliyyə məlumatlarını üçüncü şəxslərlə bölüşməsinə imkan verən açıq bankçılıq yanaşmasının tətbiqi fintexlərə maliyyə ekosisteminin status-kvosunu dəyişməyə, rəqabəti və innovasiyaların tətbiqini gücləndirməyə təkan verəcəkdir.

Innovativ məhsul və xidmətlərin sınaqdan keçirilməsinə şərait yaratmaq üçün beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq, xüsusi tənzimləmə rejiminin hüquqi əsasları da "Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında" Qanun layihəsinə daxil edilmişdir.

Qanun layihəsinin qəbulu fintex təşkilatları üzərində effektiv nəzarət çərçivəsinin formalasdırılmasına şərait yaradacaqdır ki, bu da öz növbəsində istehlakçıların hüquqlarının daha yüksək səviyyədə qorunmasını təmin edəcəkdir.

İstifadə olunan materiallər

1. Fintech regulation: how to achieve a level playing field, February 2021, Bank for International Settlements
2. Fast-Moving FinTech Poses Challenge for Regulators, Antonio Garcia Pascual, Fabio Natalucci, April 13, 2022
3. Fintech: key regulatory challenges, Santiago Fernández de Lis, Head Economist of Financial Systems and Regulation, BBVA research
4. FinTech: regulatory challenges and open questions, EBA, 08 May 2017
5. An overview of Buy Now, Pay Later Regulation in the UK, EU, USA, Australia and Singapore
6. Regulating Crypto, Aditya Naran, Marina Moretti, September 2022,

Fintex-in təkamülü

2018-2023

- Blokçeyn texnologiyaları və açıq bankçılıq maliyyə xidmətlərində innovasiyalara ciddi təkan vermişdir.
- Ənənəvi bankları neobanklar əvəz etməkdədir.
- British Revolut 2018-ci ildə kart fırıldaqçılığı və çirkli pulların yuyulması ilə mübarizə üçün yeni suni intellekt təqdim etdi.
- Fintex üçün blokçeynlərin kommersiya modelləri yaradıldı.

2008-2014

- Qlobal Maliyyə Böhranının nəticəsində yaranan işsizliğin nəticəsində maliyyə mütəxəssisləri tərəfindən fintex startapları yarandı.
- 2009-cu ildə Bitcoin v0.1-in buraxıldı və tezliklə müxtəlif kriptovalyutaların bumu ilə nəticələndi (bu da öz növbəsində 2018-ci ildə böyük kriptovalyuta qəzası ilə müşayiət olundu).
- Milyonlarla insanın internete çıxışını təmin edən smartfonlar bazara kütləvi şəkildə daxil oldu.
- 2011-ci ildə Google Wallet, ardınca 2014-cü ildə Apple pay tətbiq olundu.

1865-1966

- İki transatlantik kabel çəkildi.
- Maliyyə və texnologiya sahələri bir-birlərinə integrasiya etdi.
- ABŞ-da Fedwire (1918) ilk elektron pul köçürmə sistemi yaradıldı.
- 1950-ci illərdə kredit kartları yaradıldı (1950-ci ildə Diner's Club, 1958-ci ildə American Express).

2014-2017

- Fintex texnologiyasındaki təkmilləşdirmərlə bütün dünyada rəqəmsal bankçılıq genişlənmişdir.
- İstehlakçı davranışına və onların internetə necə daxil olmasına diqqət yönəlmüşdür.
- Qərb ölkələrinin üstünlük təşkil etməsinə və maliyyə dünyasından uzaqlaşmasına şərait yaratmışdır.

1967-2008

- İlk əl kalkulyatoru və ilk bankomat işə salınıb.
- Dünyanın 1-ci rəqəmsal birjası olan NASDAQ-in yaradılması.
- Bu dövr parlaq era kimi bilinən rəqəmsallaşma və qloballaşma dövrüdür.
- 1973-cü ildə SWIFT (Society For Worldwide Interbank Financial Telecommunications) yaradılmışdır.
- 1990-ci illərdə onlayn bankçılığa keçid oldu.
- 2008-ci ildə qlobal maliyyə böhranı ilə başa çatdı.

Rəqəmsal ödənişlər üzrə qlobal trendlər

Qloballaşan iqtisadiyyatda müxtəlif dövlət qurumları, biznes subyektləri, vətəndaşlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin dərinləşməsi, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının sıçrayışlı inkişafı rəqəmsallaşma və onun əsasında təkmilləşən texnologiyaların iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə, o cümlədən bank sisteminə transformasiyası qəcilməzdir. Rəqəmsallaşmanın və bu əsasda innovativ texnologiyaların bank sistemində tətbiqinin genişlənməsi ənənəvi bankçılıq yanaşmasının aradan qaldırılmasına, bank-müştəri münasibətlərinin məsafədən olmaqla yeni müstəviyə keçməsinə, habelə yeni əməliyyat modellərinin formalaşmasına imkan verir. Bu proses bank sistemində rəqabəti yeni müstəviyə keçirərək təqdim olunan xidmətlərin müştərilərin ehtiyaclarına fokuslaşmasına, təhlükəsizlik səviyyəsinin daha da yüksəldilməsinə, bank xidmətlərinin innovativ ödəniş texnologiyaları və həlləri əsasında tətbiq edilməsinə, habelə yeni müştəri seqmentinin formalaşmasına səbəb olur.

Qabaqcıl ölkələrdə rəqəmsal bankçılığın və rəqəmsal ödəniş texnologiyalarının tətbiqi geniş vüsət alıqca son on illə müqayisədə bank sektorunda filialların sayının azalması və bir çox bank xidmətlərinin məsafədən təqdim edilməsi, ödəniş kartı infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, ödəniş əməliyyatlarının emalı prosesinin sürətlənməsi, rəqəmsal ödənişlərdə təhlükəsizlik səviyyəsinin yüksəldilməsini müşahidə etmək olar.

Bankların rəqəmsal transformasiyasının sürətlənməsi və innovativ texnologiyalarının tətbiqinin dərinləşməsi bank xidmətlərinin müxtəlif sahələrinə, o cümlədən rəqəmsal ödənişlərə və onların həyata keçirilməsinə də təsir göstərir. Bu təsir bir neçə amildən asılı olaraq rəqəmsal ödənişlərin effektivliyi və təhlükəsizliyinin yüksəlməsini təmin edir. Bu amilləri aşağıdakı qaydada sıralamaq olar:

Bank sisteminin rəqəmsal transformasiyaya hazır olması və yeniliklərin asanlıqla tətbiqi

İslahatların praktik tətbiqində drayver rolunu oynayan bank sistemi infrastrukturu, o cümlədən mövcud program təminatı, maddi-texniki baza və digər sahələr rəqəmsal transformasiyanın gətirdiyi innovativ yanaşmaya və yeniliklərin implementasiyasına hazır olmalıdır. Əks halda qanunvericilik çərçivəsində aparılacaq islahatlar layihələrin real tətbiqində problemlər yaradacaqdır;

Qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi

Bu sahədə mühüm amillərdən biri olmaqla innovativ həllərin tətbiqi üçün qanunvericilik bazasında uyğunlaşdırılmaların aparılmasını və mövcud məhdudiyyətlərin aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur. Qabaqcıl beynəlxalq təcrübə, ölkə reallığı və bank sisteminin tələbləri nəzərə alınmaqla hazırlanacaq qanunvericilik bazası öz əvvəlciliyi və innovasiyaların tətbiqi baxımından geniş imkanlar təqdim etməsi ilə fərqlənməlidir. Məhz bu halda müxtəlif iqtisadi subyektlər "fintex" layihələri ilə maliyyə bazarlarına cəlb olunaraq rəqəmsallaşmanın genişlənməsində mühüm rol oynayırlar;

Xərclər

Rəqəmsal layihələrin realizasiyasına çəkilən xərclər yuxarıda sadalanan amillərin gözləniləndiyi təqdirdə nəzərə alınacaq mühüm amillərdən biridir. Belə ki, həm layihənin realizasiyası, həm də istehlakçılar tərəfindən çəkilən xərclər layihənin effektivliyini və cəlbedici olmasını müəyyən etməyə imkan verir;

Xeyaladdin Tağıyev

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının
Ödəniş sistemləri və hesablaşmalar
departamentinin böyük mütəxəssisi

“
Bugünədək mövcud olan
əlyazma çeklərinin ən erkən
nümunəsi 1659-cu ildə indiki
dəyəri ilə 400 funt sterlinq
bərabər olan Londonda
yerləşən Messrs Morris and
Clayton bankında tərtib
edilmişdir.
”

İstifadəçi maraqlarının nəzərə alınması

Rəqəmsal transformasiya mühitində daha geniş müştəri kütləsinin əhatə edilməsi baxımından istifadəçi maraqlarının qorunub saxlanması və təsiridici amil olaraq qiymətləndirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Beynəlxalq maliyyə sistemlərində qabaqcıl banklar məhz bu yanaşmanı əsas götürərək yeni məhsul və xidmətləri istehlakçı istək və davranışlarına uyğun olaraq formalasdırlar;

Maliyyə savadlılığı səviyyəsi

Ümumən rəqəmsal texnologiyaların geniş istifadəsi və ölkədə bu sahədə yeniliklərin tətbiqinin genişlənməsi cəmiyyətdə maliyyə savadlılığının qənaətedici səviyyədə olmasını zəruri edir. Rəqəmsal xidmətlərin birbaşa istehlakçısı olacaq cəmiyyətin müxtəlif seqmentlərinin maliyyə savadlılığı səviyyəsi ödəniş ekosistemində tələbi formalasdırır.

Yeni əməliyyat sxemlərinin və innovativ texnologiyaların rəqəmsal ekosistemə transformasiyası əsasında rəqəmsal ödənişlərin həyata keçirilməsi daima dəyişir. Baş verən dəyişikliklər fonunda rəqəmsal ödənişlərdə təhlükəsizliyin təmin olunması, müştəriyə fokuslaşmış xidmətlərin təqdim edilməsi və rabitəsiz əlaqələrin qurulması istiqamətdində köklü inkişaf baş verir.

◆ Rəqəmsal ödənişlərdə üç əsas tendensiya

Təhlükəsizlik

Ödəniş platformlarının təhlükəsiz və funksional olması üzərində fokuslaşma

- Ənənəvi elektron ticarət
- Çeklər
- Pul köçürmələri
- Fərdi bankçılıq
- Nağd pul və ya ekvivalenti

Müştəriyə istiqamətlənmə

Müştəri istəkləri ətrafında məhsul və xidmətlərə üstünlük verilməsi

- Şəxsdən şəxsə ödənişlər
- QR kod
- Mobil cüzdan
- Debet/Kredit kart
- Əvvəlcədən ödənilmiş kart
- Internet bankçılıq
- Ənənəvi elektron formada

Görünməz əlaqə

Ödənişlərin tamamilə təcrübə və platformalar ətrafından integrasiya olunması

- Mesaj app
- Ağıllı məişət cihazları
- Üzərində daşınılan
- Təmassız
- Mobil bankçılıq
- Ödəniş kartı olmadan
- Ödəniş əməliyyatlarının aparılması

BANKING

Rəqəmsal transformasiya rəqəmsal ödənişləri əhalinin müxtəlif təbəqələri üçün əlçatan etməklə maliyyə inklüzivliyinin güclənməsinə də müsbət təsir göstərir. Rəqəmsal texnologiya maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanı olmayan əhalinin bu xidmətlərdən daha effektiv istifadəsinə əlverişli şərait yaradır. Müasir texnologiya hətta ucqar regionları belə maliyyə xidmətləri üçün əlçatan edərək məhdudiyyət anlayışını aradan qaldırır. Nəticədə maliyyə xidmətləri yüksək sürətlə geniş əhali təbəqəsinə effektiv formada və ən vacib hesabatlıq proseduru gözlənilməklə təqdim edilir.

Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqində dəyişikliklərin çevik baş verməsi bankları maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi sahəsində daha həssas edir. Artan rəqabət şəraitində bank olmayan maliyyə xidməti göstərən təşkilatların məsələn "Bigtech"lərin (Google, Amazon, Alibaba və s.) bu sahəyə doğru istiqamətlənməsi rəqabəti daha da kəskinləşdirir. Müşahidə olunan bu tendensiya onu deməyə əsas verir ki, qabaqcıl maliyyə sistemlərində nağdsız hesablaşmaların emalı tək banklar deyil, həmçinin bank olmayan ödəniş xidməti təchizatçıları tərəfindən də həyata keçrilir. Müştərilər rəqabətə davamlı və innovasiyaların tətbiqində birincilik qazanan "Bigtech"lər vasitəsilə nağdsız hesablaşmaları həyata keçirə bilərlər. Məhz bu səbəbdən rəqabətə davamlı bank sistemlərində

qurulmasına, internet şəbəkəsi və mobil həllərdən istifadəyə, müştəri ehtiyaclarına yönəlik rəqəmsal ödəniş həllərinin tətbiqinə, iqtisadi subyektlər arasında ödənişlərin saniyələr ərzində emal edilməsinə və təhlükəsizliyinə üstünlük verəcəkdir.

"Banklar rəqəmsallaşmanın və modernizasiyanı müştərilərlə münasibətlərinin saxlanılması və bank xidmətlərinin effektivliyinin artırılması, mövcud biznes modellərinin dəyişdirilməsi və xərclərinin optimallaşdırılması üçün tətbiq edirlər. Banklar göstərdiyi xidmətlər və məhsullar üzrə yeni texnologiyaların tətbiqini onların sıfırdan qəbul edilməsi və ya cari xidmətlərin təkmilləşdirməsi yolu ilə həyata keçirir. Mövcud infrastrukturun inkişaf edən xidmət sahələrinin şaxələndirilməsi və yeni məhsulların təqdim edilməsi üçün kifayət etməməsi səbəbindən banklar yeni texnologiyaların inkişafına önəm verirlər. Biometriya, video görüntü, çatbotlar və süni intellekt kimi innovativ texnologiyaların tətbiqi ödəniş əməliyyatlarının təhlükəsizliyinin təmin olunması, fırıldaqçılığın səviyyəsinin və çirkli pulların yuyulması riskinin aşağı salınması fonunda banklar üçün müştərilərə məsafədən xidmətlər üzrə əlavə dəyər qazandıran təkmilləşmiş bacarıqlar yaradır.

Rəqəmsallaşmanın bank sistemində uğurlu tətbiqi müştərilərlə məsafədən əlaqə saxlanılması, innovativ ödəniş xidmətlərinin istifadə edilməsi, məsləhətçi

müştəriyə yönümlü maliyyə xidmətlərinin təqdim edilməsi, uğurlu biznes modeli olaraq "agile" yanaşmasının seçilməsi, açıq bank ekosisteminin formalasdırılması və qarşılıqlı əlaqələrin daha da dərinləşməsi diqqət mərkəzində qalır.

Artan rəqabət şəraitində rəqəmsal ödənişlər sahəsində yeni bankçılıq modeli maksimum səviyyədə müştəri münasibətlərinin məsafədən

robotların istifadəsi, pərakəndə bankçılıqda bankın mövqeyinin qorunub saxlanması üçün aktivlərin idarə edilməsi alətlərinin və əlavə dəyər qazandıran xidmətlərin geniş istifadəsi, kredit verilməsi proseslərinin sürət və rahatlığının artırılması, habelə xidmət haqlarının aşağı salınması və digər bu kimi nəticələrin əldə edilməsinə kömək edəcəkdir."

“
Yaxın gələcəkdə ənənəvi
valyutalara alternativ sayıl
biləcək Bitkoin ilk dəfə
2009-cu ildə buraxılmışdır.
”

Rəqəmsallaşmanın bank sisteminə daha sürətli transformasiya olunduğu ölkələrdə artıq neobanklar formalasırlar. Neobanklar pərakəndə bank xidmətlərini smartfonlar və internet əsaslı platformalar üzərindən təqdim edilməsində yeni texnologiyalardan daha geniş istifadə edirlər. Bu banklara nümunə olaraq, Böyük Britaniyada Atom Bank və Monzo Bankı, Almaniyada N26 bankını, Argentinada Wanap bankını və digərlərini nümunə göstərmək olar. Neobanklar internet, mobil və sosial media əsaslı platformalar üzərindən müxtəlif bank xidmətlərinin göstərilməsi üçün öz infrastrukturlarını bulud texnologiyası, API əsaslı sistemlər və digər texnologiyalar əsasında formalasdırırlar.

Bank sistemində rəqəmsallaşmaya mühüm təkan verən amillərdən biri maliyyə texnologiyalarının ("fintex") bank xidmətlərinə tətbiqidir. "Fintex" dedikdə, maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi, maliyyə bazarları və institutlarında maddi dəyişikliklərlə müşahidə olunacaq yeni biznes modellərinin, həllərinin, proseslərinin və ya məhsullarının yaranmasına səbəb olan maliyyə innovasiyaları nəzərdə tutulur. Yeni bankçılıq modeli məlumat, texnologiya, çeviklik və rəqəmsal olaraq fokuslaşmış təşkilati mədəniyyət üzərindən formalasacaqdır. Artan rəqabət fonunda bank sistemində yeni texnologiyaların tətbiqi geniş vüsət almaqdadır.

Maliyyə sahəsində müxtəlif xidmət təchizatçıları, o cümlədən banklar və bank olmayan ödəniş xidməti təchizatçıları arasında qarşılıqlı əlaqələrin qurulmasına imkan verən açıq API-nin (application programming interface – tətbiq programlaşdırma interfeysi) istismara verilməsi bu texnologiyalardan biridir. Bu texnologianın tətbiqi bankları məlumat bazalarını müvafiq təhlükəsizlik prosedurları gözlənilməklə üçüncü tərəflərlə bölüşməyə imkan verir. Avropa Parlamenti və Avropa Şurası tərəfindən daxili bazarda ödəniş xidmətləri adlı ikinci nəsil direktivin qəbul olunması bu prosesi daha da sürətləndirir. Bu texnologiya bank olmayan ödəniş xidməti təchizatçılarına bank məlumatlarına çıxış əldə etməklə müştərilərə daha çevik və effektiv

xidmətin təqdim edilməsini təmin edir. API xidmətinin tətbiqi bank hesabları üzrə məlumatları təqdim edən ödəniş xidməti təchizatçılarına müştərilərinin müxtəlif banklarda olan hesabları haqqında məlumatların vahid pəncərə üzərindən təqdim edilməsinə imkan verir. Avropa Parlamenti və Avropa Şurası tərəfindən 25 noyabr 2015-ci il tarixində qəbul olunmuş "Daxili bazarda ödəniş xidmətləri haqqında" 2015/2366/EU sayılı Direktivə əsasən, banklar bu növ ödəniş xidməti təchizatçılarına açıq API üzərindən məlumatların təqdim edilməsini təmin etməlidirlər. Direktivə əsasən, API üzərindən ödəniş təşəbbüsü xidmət təchizatçıları (payment initiation service providers - PISP) və hesab üzrə məlumat xidməti təchizatçıları (account information service providers - AISP) fəaliyyət göstərirlər. PISP və AISP qismində banklar, milli poçt operatoru, ödəniş təşkilatları və elektron pul təşkilatları çıxış edə bilər.

Bu xidmətin təqdim edilməsi üçüncü tərəf təşkilatlara müvafiq həllər vasitəsilə müştərilərə daha çevik və effektiv xidmətlər təqdim edilməsini təmin edir. Əməliyyatlar yalnız kart hesabından deyil, müştərinin digər bank hesabları üzərindən də icra edilə bilər. Direktivdə API üzrə tələblər müəyyən edilsə də, hər bank tələblərə uyğun fərqli API təqdim etdiklərindən bu integrasiya prosesini daha əlverişsiz edir. Hazırda Avropa bankları tərəfindən API üzrə CAPS, STET, "The Berlin Group" kimi fərqli standartlar istifadə olunur. Böyük Britaniyada isə bu məsələyə daha sistemli əsasda yanaşaraq bütün bankların vahid API üzrə işləməsi üçün Open Banking (açıq bankçılıq) standartları müəyyən edilmişdir.

API xidmətinin tətbiq edilməsi rəqəmsal ödənişlərin vahid pəncərə prinsipi əsasında həyata keçirilməsinə imkan verəcəkdir. Nümunə olaraq, A bankının mobil həlli üzərindən istifadəçi B bankında açılmış cari hesabına çıxış əldə edərək rəqəmsal ödənişləri həyata keçirə biləcəkdir. Bu isə rəqəmsal ödənişlərdə müştəri məmənunluğunun təmin edilməsinə, innovasiyaların tətbiqinin genişlənməsinə əlverişli şərait yaradır.

İri banklar tərəfindən süni intellektin (Artificial intelligence) təqdim edilməsi isə əməliyyat prosesinin tamamilə avtomatlaşdırılmasına və əməliyyat xərclərinin azaldılmasına imkan verir. Banklar bu sahədə Amazon və Google kimi təşkilatlarla əməkdaşlıq edərək ağıllı ev köməkçilərinə bank bilikləri əlavə edə bilir. Nümunə olaraq, "Bank of Amerika" müştəriləri "Erica" adlı virtual köməkçiye səslə formada əmrlər verərək bank hesabları üzrə balans haqqında məlumat əldə edə, bank hesabları arasında vəsaitləri köçürə, ödənişlərin qrafikini müəyyənləşdirə bilər.

Innovativ texnologiyaların tətbiqi sahəsində mühüm istiqamətlərdən biri də ənənəvi yanaşmadan fərqli olaraq məlumatın vahid bazada deyil, "distributed ledger" texnologiyası (DLT) əsasında məlumatın sistemin istirakçısı olan bütün şəxslər üçün əlçatan olmasını təmin edən blockchain

texnologiyasının tətbiq edilməsidir. Nümunə olaraq, İspaniyada iri banklardan olan "Stander" tərəfindən bu texnologiya əsasında "One Pay FX" mobil ödəniş xidməti istismara verilmişdir. Bu xidmət pərakəndə müştərilər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Beynəlxalq təcrübədə rəqəmsal ödəniş ekosistemində təmsil olunan maliyyə institutlarından biri də ödəniş aqreqatorlarıdır. Ödəniş aqreqatorları müxtəlif təşkilatların xeyrinə fərqli üsullar internet şəbəkəsi, mobil həllər, ödəniş terminalları infrastrukturunu vasitəsilə nağd və rəqəmsal formada ödənişlərin qəbul edilməsini təmin edir. Bu məqsədlə ödəniş aqreqatoru tərəfindən vahid platforma formalasdırılaq ödənişlərin toplanılması üçün maliyyə institutlarının bu platformaya integrasiyası təmin edilir. Ödəniş aqreqatorlarının fəaliyyətinin genişlənməsi və bu əsasda ekosistemdə qarşılıqlı integrasiyanın dərinləşməsi "hörümçək toru" prinsipinin gözlənilməsinə müsbət təsir göstərir.

Rəqəmsal ekosistemdə bu cür təşkilatın təmsil olunması hər bir iştirakçı üçün əlverişlidir. Belə ki, təsərrüfat subyektləri ödəniş aqreqatoru ilə əməkdaşlıq edərək təqdim etdiyi məhsul və xidmətlərə görə ödənişlərin müxtəlif vasitələrlə nağd və ya rəqəmsal formada həyata keçirilməsinə nail olur. Maliyyə institutları, o cümlədən banklar əlavə resurslardan istifadə etmədən vahid pəncərə üzərində onlarla təsərrüfat subyektlərinə ekvayiring xidmətini göstərmək və bu əsasda gəlir əldə etmək imkanı qazanırlar. Vətəndaşlar isə öz növbəsində müxtəlif kütləvi xidmətlər, onlayn oyunlar, anti-virus program təminatları, sosial layihələr, elektron pul təşkilatları və digər istiqamətlərdə ödənişlərini daha səmərəli formada həyata keçirmək imkanı əldə edir.

Müasir rəqəmsal ödəniş ekosisteminin effektiv və təhlükəsiz fəaliyyətinin təmin olunması baxımından "Hörümçək toru" prinsipinin tətbiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. "Hörümçək toru" prinsipinin əsas mahiyyəti rəqəmsal ödəniş ekosistemin onda təmsil olunan yerli və xarici maliyyə institutlarının sıx qarşılıqlı integrasiyası və əməkdaşlığı əsasında mövcud olmalıdır.

Təbiətdə hörümçək torunu dayanıqlı edən əsas amillərə onun şəbəkə prinsipi əsasında qurulması və hörümçəyin hazırladığı ipin xüsusi özəlliklərə malik olması, o cümlədən gərilmə elastikliyinin yüksək olması addır. Bu prinsipinin tətbiqi ödəniş ekosisteminin effektiv fəaliyyətinin təmin edilməsinə, sağlam rəqabət mühitinin formalaşmasına, baş verə biləcək risklərə, habelə "domino effektinə" qarşı sistemin dayanıqlığının qorunub saxlanılmasına, maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanlarının genişləndirilməsinə müsbət təsir göstərir.

Rəqəmsallaşmanın tətbiqi fonunda qabaqcıl banklar tərəfindən elektron bankçılıq xidmətlərinə klassik bank xidmətləri ilə yanaşı, əlavə dəyər gətirən xidmətlər də daxil edilir. Belə ki, klassik bank xidmətləri olan bank hesablarının açılması, valyuta mübadiləsi, bank hesabları üzrə qalığın öyrənilməsi, çıxarışların alınması, nağdsız ödənişlərin aparılması artıq elektron bankçılıq xidmətlərində bir ənənə hesab edilir. Müştərilərə yönəlmüş və rəqabətə davamlı rəqəmsal xidmətlərin təqdim edilməsi elektron bankçılıqda əlavə dəyər gətirən xidmətlərdən istifadəni zəruri edir.

İstifadə olunan materiallar

Beynəlxalq Hesablaşmalar Bankının "Fintech-in inkişafının banklara və bankların nəzarət qurumlarına təsiri"

Open banking

Rəqəmsal bank

Qlobal maliyyə bazarlarına nəzər salsaq, son dövrlərdə bank sistemində rəqəmsal transformasiyanın sürətlənməsi, maliyyə inkluzivliyinin rəqəmsal həllərin tətbiqi ilə genişləndirilməsi, maliyyə bazarlarında rəqabətin yeni rəqəmsal müstəviyə keçməsi, habelə müştəri ehtiyaclarını qarşılıyan məhsul və xidmətləri təqdim edilməsi, əməlliyyat xərclərinin azaldılması rəqəmsal bankların yaranmasını zəruri edən və ya buna səbəb olan amillərdir.

Greenfield bank, inventive bank, incumbent bank, neobank, fintex bank kimi adlarla tanınan rəqəmsal bank, bank sistemində ənənəvi qaydada formalaşmış yanaşmaya "disruptive" təsir göstərir. Rəqəmsal bank yanaşmasının tətbiqi fərqli sahələrdə ixtisaslaşan təşkilatların məsələn, mobil rəbitə operatorları, elektron ticarət platformaları və digərlərinin bank sisteminə daxil olmasını, iqtisadiyyatda rəqəmsal platformaların rolunun artmasını təmin edir.

Rəqəmsal bank innovativ texnologiya və həllərin tətbiqi ilə bankçılıq xidmətlərini məsafədən daha effektiv formada göstərən bankdır.

Beynəlxalq Hesablaşmalar Bankının (BİS) açıqlamalarına əsasən rəqəmsal bank dedikdə əmanət siğortalama sisteminin üzvü olan və bank xidmətlərini fiziki filiallar əvəzinə ilk növbədə elektron kanallar vasitəsilə təqdim edən, əmanət götürən institutlar nəzərdə tutulur.

Rəqəmsal bank müştəri ehtiyaclarının ümumi və ya fərdi xarakter daşımاسından asılı olmayaraq operativ qaydada qarşılanması təmin edir. Müştəri ehtiyacları ümumi formada depozitlərin yerləşdirilməsi, kredit xəttinin əldə edilməsi, ödəniş kartının əldə edilməsi, fərdi qaydada isə bütçə planlaşdırılması, nağd pul olan ehtiyacını müəyyən edilməsi və digər formalarda özünü biruzə verir.

Rəqəmsal bankı xarakterizə edən və onun özünəməxsus biznes modelini formalaşdırın xüsusiyyətlərə tam rəqəmsal platformaya əsaslanan üfüqi integrasiya edilmiş məhsul və xidmətlər zənciri, fiziki təmasın minimallaşdırılması və sıfır endirilməsi, Open X platforması əsasında istehlakçı ehtiyaclarına fokuslaşma, "Hörümçək toru" prinsipi əsasında açıq platformaya əsaslanma, innovativ texnologiya və həllərin tətbiqi, maliyyə

inkluzivliyinin gücləndirilməsi, risk götürmə qabiliyyəti və əməlliyyat xərclərinin azaldılması aid edilə bilər.

Maliyyə bazarlarında yeni iddiyalı iştirakçılar olan rəqəmsal bankların fəaliyyətinin tənzimlənməsi üzrə beynəlxalq təcrübədə müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Normativ hüquqi çərçivədə bu maliyyə institutlarının fəaliyyətinin tənzimlənməsi bəzən ayrıca lisenziyanın verilməsi və ya ənənəvi lisenziya əsasında göstərdikləri xidmətlərin rəqəmsallaşdırılması ilə müşahidə edilir.

Sinqapur, Malayziya, Tayvan, Türkiyə, Honk-Konq, Səudiyyə Ərəbistan kimi ölkələrdə rəqəmsal banklarla bağlı ümumi cəhətləri oxşar olan qanunvericilik bazası formalaşdırılmışdır.

Honk-Konq təcrübəsində rəqəmsal bank olaraq tanınan virtual bankların lisenziyalasdırılması üçün 2018-ci ildə qəbul edilən "Virtual bankların lisenziyalasdırılması üzrə Qaydalar" a əsasən virtual bank dedikdə pərakəndə bankçılıq xidmətlərini fiziki formada filiallar əvəzinə ilk növbədə internet və ya digər elektron kanallar vasitəsilə təqdim edən bank nəzərdə tutulur.

Tamerlan Rüstəmov

Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının ödəniş sistemləri və rəqəmsal bankçılıq üzrə ekspert qrupunun rəhbəri

“
Aİ-də ilk təmassız ödəniş kartı olan 'Barclaycard OnePulse' 2007-ci ildə Barclaycard tərəfindən istifadəyə verilmişdir. İnnovativ bank kartı Çip, PIN və təmassız ödəniş funksionallığını özündə birləşdirdi.
”

“

Son onillikdə bir neçə innovativ onlayn ödəniş xidmətləri ortaya çıxmışdır. Belə ki, 2013-cü ildə Google Pulqabı, 2014-cü ildə isə Apple Pay istifadəyə verilmişdir. Hər iki sistem mobil telefonlardan təmassız ödənişlərə imkan yaratmaqdadır.

”

Bu hüquqi sənədə əsasən virtual banklar Honk-Konqda maliyyə texnologiyaları və innovasiyaların tətbiqini stimullaşdıracaq, yeni müştəri təcrübəsinin tətbiqini təmin edəcək, habelə kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə və pərakəndə seqmentə fokuslaşdırığına görə maliyyə inklüzivliyinin güclənməsinə dəstək göstərəcəkdir. Virtual bank yerli hüquqi şəxs formasında yaradılmalı və fiziki olaraq ölkə ərazisində yerləşməlidir. Virtual bankdan filialın fiziki formada təsis edilməsi tələb edilmir, lakin qanunvericiliyə uyğun olaraq müştəri sorğularının qəbul edilməsi məqsədilə bir və ya bir neçə ofis yaradıla bilər.

Virtual bank lisenziyasının alınması üçün minimum tələblərə cavab verməklə yanaşı rəqəmsal formada fəaliyyət göstərməsini əks etdirən dəqiq işlənmiş biznes plan təqdim etməlidir. Müştərilərə bank hesabları üzrə minimum balans və ya aşağı balansa görə xidmət haqqı müəyyən edilməsi tələbləri irəli sürülə bilməz.

Əlavə olaraq virtual bankdan biznes fəaliyyətinin dayandırılması üzrə çıxış planı tələb edilməlidir. Çıxış planı və ya fəaliyyətin dayandırılması planı maliyyə sistemi və müştərilərə ziyan vermədən bankın fəaliyyətinin dayandırılmasını əks etdirməlidir.

◆ Ölkələr üzrə rəqəmsal banka dair tələblər

Tələbin açıqlaması	Türkiyə	Sinqapur	Honk-Konq
Digər bank xidmətlərinin göstərilməsi	Mümkündür	Mümkündür	Məhduddur
Müştəri seqmenti	Fiziki şəxs və KOS subyektləri	Tətbiq edilmir	KOS subyektləri
Təsisçinin ölkədə qeydiyyatı	Tələb edilir	Tələb edilir	Tələb edilir
Təşkilatın rəhbərinin ölkə vətəndaşı olması	Tətbiq edilmir	Tələb edilir	Tətbiq edilmir
Biznes plan	Tələb edilir	Tələb edilir	Tələb edilir
Maksimum 1 hüquqi ünvanın (filial) olması	Tələb edilir	Tələb edilir	Tələb edilir
İdarəetmə orqanının üzvünə dair tələb	Tətbiq edilir	Tətbiq edilir	Tətbiq edilir
Fəaliyyətin dayandırılması planı	Tələb edilir	Tələb edilir	Tələb edilir

Rəqəmsal bank fəaliyyətinin qanunvericilikdə tənzimləndiyi digər ölkə isə Sinqapur Respublikasıdır. Sinqapur Monetar Tənzimləyici Qurumu (SMTQ) tərəfindən 28 iyun 2019-cu il tarixində rəqəmsal bank fəaliyyətinin ayrıca lisenziyalasdırılması haqqında məlumat açıqlanmışdır.

Lisenziyalasdırmanın iki növü tətbiq edilir: Tam Rəqəmsal Bank (TRB) və Rəqəmsal Topdansatış Bank (RTB). Bu iki lisenziya növlərindən birinə malik olmaq istəyən hüquqi şəxs ən azı aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

- Lisenziya alınması üçün müraciət edən şəxslərdən biri mövcud biznesini ən azı 3 və daha çox il müddətində texnoloji infrastruktur və ya elektron ticarət platforması üzərindən həyata keçirməsini təsdiqləyən qeydlərə malikdir.
- Səlahiyyətli şəxslər lisenziyanın verilməsi baxımından uyğundur;
- Nizamnamə kapitalının minimum məbləğinin ödənilməsi və fəaliyyət müddəti ərzində bu tələbin qorunub saxlanması qabiliyyətinə malikdir – TRB üzrə 1.5 mlrd. Sinqapur dolları, RTB üzrə isə 100 mln. Sinqapur dolları;
- İstehlakçıların ehtiyaclarının qarşılanması üçün texnologiyalardan innovativ üsullarla istifadə edilməsini əks etdirən layihə(lər) adekvatdır;
- Biznes model bankın dayanıqlı fəaliyyət göstərəcəyini nümayiş etdirir – biznes model ilk 5 ili əhatə etməlidir;
- Rəqəmsal bankın fəaliyyətinin nizamlı şəkildə dayandırılmasını açıqlayan fəaliyyət planı təqdim edilir və s.

Qlobal trendlər nəzərə alınmaqla ölkəmizdə bank sisteminin rəqəmsal transformasiyası istiqamətində aparılan islahatlar, təhlükəsiz və effektif fəaliyyət göstərən rəqəmsal ödəniş ekosistemi, fintexlərin fəaliyyətinin genişlənməsi növbəti mərhələdə rəqəmsal banklar üzrə tənzimləmə-nəzarət çərçivəsinin formalasdırılması, yeni yanaşma əsasında bank-müştəri münasibətlərinin rəqəmsal mühitdə sağlam və dayanıqlı qurulmasını zəruri edir.

Ölkəmizdə rəqəmsal bankın təsis edilməsi üçün qanunvericilik bazası ayrı bir qanunvericilik aktı əsasında və ya "Banklar haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda müvafiq əlavə və dəyişikliklər ilə formalasdırıla bilər. Ölkəmizdə formalasdırılacaq rəqəmsal bank modeli "greenfield yanaşması" əsasında sıfırdan rəqəmsal bankın yaradılmasını nəzərdə tutmalıdır.

Yeni bank modeli formalasdırıllarkən ilk növbədə baş verə biləcək risklərin qarşısının alınması və effektiv nəzarət çərçivəsinin formalasdırılması

məqsədilə ancaq ölkə vətəndaşı olan və ölkədə qeydiyyatdan keçən hüquqi şəxslər tərəfindən rəqəmsal bankın təsis edilməsi tələbi müəyyən edilməlidir.

Rəqəmsal bankın biznes planı bank məhsul və xidmətlərinin təqdim edilməsində, bankdaxili əməliyyat prosesinin təşkilində və digər sahələrdə rəqəmsal həllərin tətbiqini müfəssəl əks etdirməlidir. Biznes planda rəqəmsal həll və texnologiyaların hansı sahələrdə və necə istifadə ediləcəyi, maliyyə bazarlarında hansı müştəri seqmentinə fokuslandığı, rəqəmsal ödəniş ekosistemi infrastrukturu haqqında dəqiq məlumat açıqlanmalıdır. Həmçinin rəqəmsal bank tərəfindən fəaliyyətin dayandırılması zamanı atılacaq addımları əks etdirən fəaliyyət strategiyası (plan) işlənib hazırlanmalıdır.

Rəqəmsal bankın xidmət göstərəcəyi sektor fiziki şəxsləri, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərini əhatə etməlidir. Bu yanaşma baş verə biləcək risklərin effektiv formada tənzimlənməsini və maliyyə inkluzivliyinin genişləndirilməsini daha səmərəli formada təşkilini təmin edəcəkdir.

Tam rəqəmsal formada fəaliyyət göstərəcək rəqəmsal bankın ancaq bir fiziki ünvanı (filialı) fəaliyyət göstərməlidir. Bu filialın fəaliyyəti isə müştəri şikayət və müraciətlərinin qəbul edilməsi üçün nəzərdə tutulmalıdır.

Bankın idarəedilməsində rəqəmsal həllərin tətbiqinin təmin edilməsi və bank strategiyasının bu istiqamətdə formalasdırılması baxımından inzibatçılara dair də tələblər müəyyən edilməlidir. Son 5 il ərzində maliyyə xidmətləri sahəsində informasiya texnologiyaları infrastrukturunun təchizatçısı olaraq fəaliyyət göstərən təşkilatın idarəetmə orqanında vəzifə sahibi olmayan şəxslər bankın inzibatçısı kimi çıxış edə bilməzlər.

Paralel olaraq, Mərkəzi Bankın tənzimləmə-nəzarət siyaseti yeni biznes modelə uyğunlaşdırılmalı, informasiya texnologiyaları sahəsində baş verən risklər daha dərindən təhlil

edilərək qarşısının alınması prioritət hədəflərdən biri olmalıdır. Baş verə biləcək risklərin qarşısının alınması üçün müəyyən edilmiş sınaq müddəti ərzində nizamnamə kapitalına və aparılan əməliyyatların həcmində dair limitlər tətbiq edilə bilər.

Ümumilikdə ölkədə formalasdırılacaq rəqəmsal bank modeli innovativ həll və texnologiyaların tətbiqi ilə bank müştəri münasibətlərinin tam olaraq məsafədən qurulmasını təmin etməlidir. Rəqəmsal bank sahəsində qanunvericiliyin qəbulu və bu bankların təsis edilməsi maliyyə-bank sisteminin rəqabət qabiliyyətini artırmaqla yanaşı, maliyyə xidmətlərinin əlçatanlığına müsbət təsir göstərəcək, banklarla fintexlər arasında qarşılıqlı əlaqələrin daha da dərinləşməsini təmin edəcəkdir.

İstifadə olunan materiallar

Policy responses to fintech: a cross-country overview By Johannes Ehrentraud, Denise Garcia Ocampo, Lorena Garzoni, Mateo Piccolo January 2020

Authorization of Virtual Banks A Guideline issued by the Monetary Authority under Section 16

Monetary Authority of Singapore

Nağdsız cəmiyyətin müxtəlif institutlar üzərində təsirləri

Pulun ixtirası və onun sonrakı təkamülü araşdırıldığda əmtəə pulundan sikkə və kağız pula, kart ödəniş sistemlərindən gündəlik həyatda istifadə olunan mobil cihazlara, geyim məhsulları üçün integrasiya olunmuş ödəniş alətlərinə və biometrik ödənişlərə qədər gedən proseslərdə daha mücərrəd və konseptual xarakter alması müşahidə olunur. Ödəniş sistemləri texnologiyalarının sürətli inkişafının təsiri ilə nağd pula bu cür güclü alternativlərin ortaya çıxması, nağdsız cəmiyyətin mümkün olub-olmaması və bir çox ölkələrin nağdsız cəmiyyətə keçid üçün hədəflər qoyması ilə bağlı geniş müzakirələrə səbəb olmuşdur.

Müxtəlif mənbələrdə "nağdsız cəmiyyət" ifadəsinin ilk dəfə istifadəsinin avtomatlaşdırma mövzusunda mühüm araşdırmaları olan John Dieboldun məqalələrində olduğu bildirilir. John Diebold, 1967-ci ildə yazdığı "When money grows up" adlı əsərində nağdsız cəmiyyətə keçidin seçimdən çox zərurət olduğunu ifadə edərək, "pul və kreditlərin sürətli və təhlükəsiz hərəkət etdiyi bir sistemin" qurulmasının zəruriliyini vurğulamışdır. Nağdsız iqtisadiyyatlar əsasən kredit kartları, debet kartları kimi elektron pul kisələri və pul köçürmələri kimi ödəniş və ya rəqəmsal pulların istifadə olunduğu iqtisadiyyatlardır və kompüter texnologiyasının maliyyə sisteminə geniş tətbiqinə istinad edir.

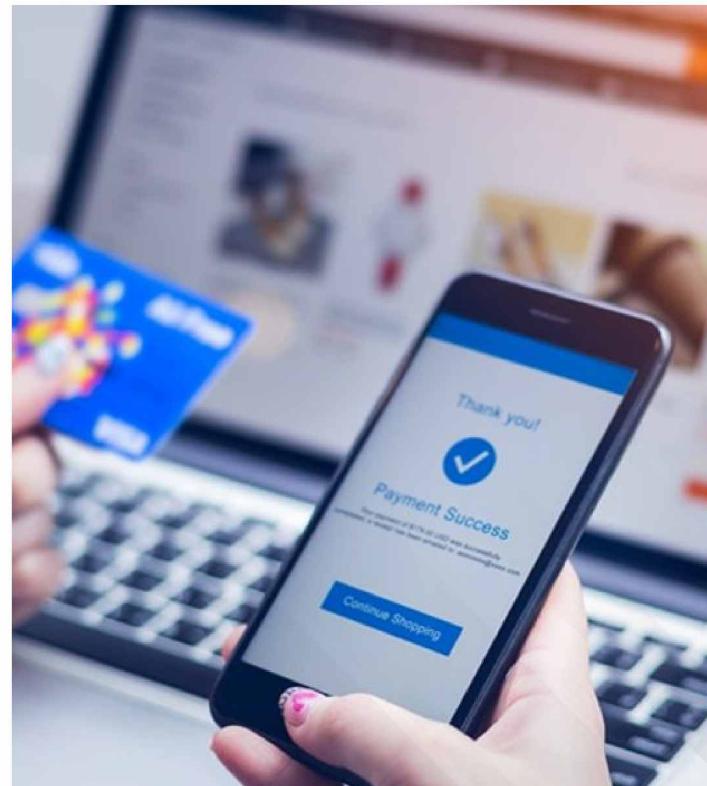
Vüqar Məmmədzadə

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının Naxçıvan MR İdarəsinin İqtisadi təhlil və statistika şöbəsinin rəisi

“
Bitkoin El Salvadorada qanuni ödəniş vasitəsi kimi qəbul edilməkdədir.
”

Nağdsız cəmiyyətin iqtisadi faydaları

Elektron ödəniş üsulları ilə müqayisədə nağd pul daha çox ucuz ödəniş vasitəsi kimi görüsə də, mövzu ilə bağlı təhlillər göstərir ki, nağd puldan istifadə istehlakçılar, müəssisələr və təşkilatlar üçün müxtəlif, birbaşa və dolayı xərclərə malikdir. Nağd pulun həm çap, saxlama və köçürmə kimi öz məsrəfləri, həm də istifadəçilərinin resurslarının istehlakı ilə bağlı xərclər var. Bu xərclər xüsusilə bank hesabı olmayan və buna görə də maliyyə əməliyyatlarını başa çatdırmaq üçün lazımlı olan pula çıxış üçün daha yüksək xərclərlə üzləşən aşağı gəlirli istehlakçı qrupu tərəfindən hiss olunur.

Nağdsız cəmiyyətdən istifadənin istehlakçılar üzərində iqtisadi faydaları

Elektron ödəniş sistemləri nağd ödənişlə müqayisədə istifadəçilərə böyük rahatlıq təklif edir. Elektron ödəniş üsulları ilə dünyanın istənilən yerindən istənilən vaxt onlayn ödəniş etmək mümkündür. Nağd pul çıxarmaq üçün bankomatlarda və ya bank filiallarında növbə gözləmək və ödənişin aparılacağı yerdə fiziki olaraq olmaq zərurəti aradan qaldırıldığı üçün xeyli vaxta və enerjiyə qənaət edilir.

Aparılan araşdirmalara görə, bankomatdan ayda orta hesabla 3-4 dəfə nağd pul çıxarılması həyata keçirildikdə, bankomatlardan nağd pulun çıxarılmasına ildə orta hesabla 6,4 saat vaxt sərf olunur. Xüsusilə nağd pul istifadəsinin sıx olduğu ölkələrdə əhalinin ən azı 4%-i ayda orta hesabla

bir saat olmaqla, hesab ödənişlərinə ildə orta hesabla 12 saat sərf edir.

İstehlakçılar üçün ödənişlərini nağd puldan elektron ödənişə keçirməyin əsas üstünlüyü nağd ödənişlərin idarə edilməsinə sərf olunan vaxtin azaldılmasıdır. Nağd ödənişlərdən fərqli olaraq, elektron ödənişlərdə göndərən və alanın eyni yerdə olmasının tələb olunmaması ödənişlərin çox daha sürətli həyata keçirilməsini təmin edir və vaxtında çatdırılan ödənişlər xüsusilə fövqəladə hallarda əhəmiyyətli faydalar verir. Sığorta ödənişləri və ya dövlət müavinətləri böyük ehtiyac olduqda təxirə salınmadan həyata keçirilə bilər.

Nağdsız cəmiyyətin müəssisələr üzərində iqtisadi faydaları

Nağd pul əvəzinə elektron ödəniş üsullarından istifadənin əməliyyat xərcəri azaltması, müştəri şəbəkəsini genişləndirməsi, müştəri məmənuniyyətini artırması, əməliyyatların sənədləşməsi və təqibinin asanlaşması baxımından biznesə töhfə verir. Elektron ödənişlərə keçidlə müəssisələr işçi qüvvəsinin məhsuldarlığının artması, aşağı xərclər, qüsursuz müştəri təcrübəsi və satış həcminin artması da daxil olmaqla bir çox üstünlüklərə malikdirlər.

Daxil olan və çıxan ödənişlər, nağd pulların hesablanması və uzlaşdırılması üçün kağız əsaslı əməliyyat prosesləri işçi qüvvəsinin səmərəsiz istifadəsinə səbəb olur. Tədqiqatlar göstərir ki, elektron ödənişlərə keçid ilk növbədə yeni program sistemlərinin quraşdırılmasına və işçilərin təliminə investisiya tələb etsə də, bu, uzunmüddətli perspektivdə kadr xərclərinə əhəmiyyətli qənaəti təmin edir.

Elektron ödənişləri qəbul edən müəssisələrin başqa bir faydası da müştəri məmənuniyyətini artıraraq satış həcmini artırmaqdır. İstehlakçılar ümumiyyətlə böyük miqdarda nağd pul daşılmamağa üstünlük vermədiklərindən, yalnız nağd ödənişləri qəbul edən müəssisələr, xüsusən də böyük məbləğdə alışlar zamanı müştərilərini itirə bilirlər. Bundan əlavə, elektron ödənişləri qəbul edən müəssisələr öz məhsullarını elektron ticarət vasitəsilə yerli bazarlardan kənarda da müştərilərə satmaq imkanı əldə edirlər. Elektron ödənişlər həmcinin təfərrüatlı təhlil üçün məlumatların, eləcə də bizneslər üçün əlavə satış həcminin təmin edilməsinin faydasına malikdirlər. Bu yolla müəssisələr öz müştəri bazalarını daha yaxşı başa düşə, məhsullarını effektiv şəkildə bazara çıxara, loyallıq proqramları yarada və hədəfli kampaniyalar yarada bilirlər.

Nağdsız cəmiyyətin iqtisadiyyatlar üzərində sosial-iqtisadi faydaları

Nağdsız iqtisadiyyat bir tərəfdən dövlətlərə ikili fayda gətirir, onların əməliyyatlarının xərclərini azaldır, digər tərəfdən isə qeyri-formal iqtisadiyyatı kiçildən vergi bazasını artıraraq rəqəmsal ödənişlərdən biznes gəlirlərini artırır.

Nağd puldan istifadə dərəcəsi yüksək olan iqtisadiyyatlarda böyük miqdarda pul formal iqtisadiyyatdan çıxır və bu, pul siyasetinin effektivliyini məhdudlaşdırır. Nağd puldan istifadənin elektron ödəniş alətləri ilə əvəz olunduğu iqtisadiyyatda bütün pul əməliyyatları qeydə alınır. Hər bir pul əməliyyatının təfərruatlarının izləniləyi bir iqtisadiyyatda bütün pul köçürmələri şəffafdır və vergidən yayınma, qara pul və rüşvət kimi qeyri-rəsmi iqtisadi əməliyyatların qarşısı alınır. Beləliklə, həm pul siyasetinin effektivliyi, həm də dövlətin vergi gəlirləri artır.

Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadiyyatda dövr edən nağd pul kütləsi getdikcə köhnəlməyə məruz qalmaqdadır. Bu istiqamətdə əskinaslar yararsız hallara düşdükdə müxtəlif iqtisadiyyatların bu pulları yeniləri ilə əvəz etmələri üçün müəyyən qədər xərc tələb olunmaqdadır. Bu da öz növbəsində dövlətə iqtisadi fayda yerinə iqtisadi zərər gətirməkdədir. Nağdsız dövriyyənin çox olduğu iqtisadiyyatlarda bu maddədən daxil olan xərclər azlıq təşkil etməkdədir.

İnsanlar istifadəyə yararlıq amilinə böyük əhəmiyyət verdikləri üçün bu halda potensial istifadəçilər elektron ödəniş vasitələrinin onlara təmin edəcəyi rahatlıqdan xəbərdar olmalıdır. Məsələn, iştirakçıların demək olar ki, yarısı ödənişlərdə böyük rahatlıq təmin edən və heç bir əlavə xərci olmayan təmassız ödəniş metodundan heç vaxt istifadə etməyib. Ödəniş üsulları haqqında məlumatlılığın artırılması üçün cəmiyyətdə maliyyə savadlılığının səviyyəsini yüksəltmək lazımdır. Maliyyə savadlılığının artırılmasının digər müsbət nəticəsi istifadəçilərin maliyyə məhsullarından sui-istifadəsi nəticəsində yarana biləcək neqativ hallar barədə məlumatlandırılması və bununla da kiber firqlaqcılıq hadisələrinin qarşısının alınması olacaq. Bunun üçün özəl sektorun bütün maraqlı tərəfləri və ictimaiyyət maliyyə təhsili ilə bağlı ümumi strategiya yaratmalıdır.

İstifadə olunan materiallar

ATM Benchmarking Study 2016 and Industry Report", 20 Mart 2018,

"The Theory of Planned Behavior", Organizational Behavior and Human Decision Processes, No: 50, 1991, s.179-211.

"Insurrection in currency-A new portrayal." International Journal of Physical and Social Sciences, No2-6, 2012, s336-346.

BIS Committee On Payment And Settlement Systems Survey of Electronic Money Developments, November 2001, 1 February 2018,

CGI Global Payments Research 2017, Key Highlights and Observations, 2017, 20 Mart 2018.

Nahid Əliyev

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının
Naxçıvan MR İdarəsinin
hüquqşunesi

“

Bitkoindən başqa, hazırda
20000-dən çox kriptovalyuta
mövcuddur. Bunların isə
texminən yarısı aktivdir.

”

Nağdsız hesablaşmaların hüquqi önəmi

Təhlükəsizlik

Internet və kompüter texnologiyalarının həyatımıza daxil olması ilə müsbət xarakterizə edilən bir çox yeniliklər öz-özlüyündə həyatımızda geniş yer tutaraq tarixin axışında öz üzərinə düşən töhfəni vermişdir. Əlbəttə ki, bu töhfədən iqtisadi, maliyyə, bank sahələri öz payını lazımi şəkildə alaraq geniş əhatə dairəsinə sahib olan bu sektorların yeni bir dövrə qədəm qoymasına şərait yaratmışdır. Virtual aləmin yaranması, inkişaf etməsi bir çox sahələrin həmin platformaya integrasiyasını şərtləndirmişdir. Bu istiqamətdə xüsusi bank sektoru ilk olaraq öne çıxan sahələrdəndir. Gündümüzdə bank sektorunun demək olar ki, bütün əməliyyatları internetə bağlı olaraq onlayn formada həyata keçirilməkdədir. Bu əməliyyatların başında "nağdsız hesablaşmalar üzrə əməliyyatlar" xüsusi önemə sahibdir.

Adı çəkilən sahələrin yeni bir platformada çıxış etməsi həmin sahələrin yeni hüquqi əsaslara söykənməsi zərurətini yaratmışdır. Nağdsız hesablaşmaların bir çox maliyyə üstünlükləri ilə yanaşı, bu hesablaşma forması banklarla müştərilər arasında, həmcinin fiziki və hüquqi şəxslərin hesablaşmaları nöqtəyi-nəzərindən şəffaf auditoriya yaratmaqla dövlət nəzarətinin lazımi qaydada aparılmasına da şərait yaradır. Bu şəffaflıq tərəflər arasında yarana biləcək hər hansı hüquqi mübarizənin vaxtında və düzgün bir şəkildə öz həllini tapmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etməkdədir.

Azərbaycan Respublikasında da nağdsız hesablaşmaların təbliği, stimullaşdırılması və hüquqi dayağının möhkəmləndirilməsi istiqamətində nəzərə çarpan yol qət edilmişdir. Bir çox qanunda, o cümlədən "İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 17-ci maddəsinin ikinci hissəsində ticarət, məişət və digər növ xidmətlərin göstərilməsi zamanı müştərilərlə hesablaşmaların aparılması, habelə vergilərin və dövlət orqanları tərəfindən göstərilən xidmətlərə (işlərə) görə dövlət rüsumlarının və haqlarının ödənilməsi üçün müvafiq POS-terminallar quraşdırılmasının vacibliyi vurgulanmışdır. Həmin qanunun üçüncü hissəsində isə POS-terminalların

quraşdırılmamasının müvafiq məsuliyyətə səbəb olması da öz əksini tapmışdır. Həmcinin "Elektron ticarət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda təsbit olunduğu üzrə alıcılar ödənişlərini POS-terminallar vasitəsilə və internet şəbəkəsi üzərində həyata keçirə bilərlər. Hətta elə ödənişlər var ki, siz onları yalnız nağdsız qaydada həyata keçirə bilərsiz belə ki, Azərbaycan Respublikasında 2016-ci ildə qəbul olunmuş "Nağdsız hesablaşmalar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu önemli hüquqi sənəd olmaqla bu sahənin hüquqi dayağının yaradılmasında mühüm önəm kəsb etməkdədir.

“
Son Bitkoin 2140-ci ilde
çıxarılaçcaqdır. Belə ki, sikkənin
koduna və ya DNT-sinə daxil
edildiyinə görə yalnız 21
milyon bitkoin istehsal edilə
bilər.”

Bu qanun bir çox dövlət orqanlarının fəaliyyətini əlaqələndirməklə bu istiqamət üzrə qanunvericilikdə yaranmış çatışmazlıqların aradan qaldırılması, lazımı əlavə və dəyişikliklərin edilməsi məsələsində olduqca əhəmiyyətlidir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz yalnız nağdsız qaydada aparılan ödənişlərlə bağlı müddəə həmin qanunun 3-cü maddəsində öz əksini tapmışdır. Qanunun bu maddəsinin tətbiqini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Vergilər Məcəlləsinin 16-ci maddəsində qanunla nağd qaydada həyata keçirilməsi məhdudlaşdırılan əməliyyatların yalnız nağdsız qaydada həyata keçirilməsi vəzifəsi müəyyən olunmuşdur. Vergi ödəyicilərinin xüsusilə diqqət etməli olduğu məsələlərdən biri məhz elə nağd qaydada həyata keçirilməsi qanunla məhdudlaşdırılan əməliyyatlardır ki, bu əməliyyatların düzgün aparılmaması vergi ödəyicisini maliyyə sanksiyası ilə üz-üzə qoya bilər. Zaman keçdikcə qanunvericilikdə aparılacaq yeni-yeni islahatlar bu istiqamətdə öz müsbət

düzgün olmaz. Başqa aspektdən yanaşlıqda görərik ki, nağdsız hesablaşmaların dövlətin vergi siyaseti və iqtisadi rifahi baxımından da mühüm əhəmiyyəti vardır. Bütün sahələrin nağdsız hesablaşmalara integrasiyası pul dövriyyəsi üzərində nəzarəti gücləndirməklə, korrupsiya hüquqpozmalarının, inzibati və cinayət qanunvericiliyinin aidiyyəti normalalarının, həmçinin vergi qanunvericiliyinin tələblərinin pozulmasının qarşısının alınmasında önemli rol oynamaqdadır.

Nağdsız hesablaşmaların hüquqi önemindən danışarkən əsas vasitə kimi ödəniş kartlarına və ödənişlərin təhlükəsizliyi məsələsinə toxunmaq olduqca vacibdir. Ölkəmizdə nağdsız ödənişlərin digər ölkələrə nəzərən inkişaf tempinin aşağı olmasının əsas səbəblərdən biri nağdsız əməliyyatların təhlükəsizliyinə olan “psixoloji inam”ın yetərincə olmamasıdır.

İnsanlar pul vəsaitlərini birbaşa olaraq əldə saxlamaqla pul vəsaitlərinə nağd ödəniş formasında

nəticələrini birbaşa olaraq vətəndaşların hüquqlarının qorunmasına, dövlətin iqtisadi və maliyyə təhlükəsizliyinin təmin olunmasına göstərəcəkdir.

Nağdsız hesablaşmaların əsas üstünlüklerindən biri ƏDV-nin geri alınması, xidmət göstərən banklar tərəfindən “cashback” xidmətinin tətbiq olunmasıdır. Lakin üstünlüklerin bununla məhdudlaşdığını demək

sərəncam verməyi daha üstün tuturlar, halbuki sizin cari və depozit hesablarınızdakı valyuta ehtiyatlarınızı düzgün istifadə etdiyiniz təqdirdə tam təhlükəsiz bir şəkildə saxlanmaqdadır. Bank xidmətlərinin internet və mobil bankçılıq formatında inkişaf etməsi nağdsız ödənişləri çoxaltmaqla plastik kartlardan istifadə sahəsini genişləndirməkdədir.

Əlbəttə ki, nağdsız ödənişləri tam təhlükəsiz adlandırmak olmaz. Ödəniş kartlarla edilən ödənişlərin təhlükəsizlik məsələsi birbaşa istifadəcindən asılıdır. Müvafiq xidmətlər göstərən banklar öz müştərilərinin ödənişlərinin, hesablarının təhlükəsizliyinin təmin olunmasında yeni təhlükəsizlik innovasiyalarının tətbiqini daim təşkil edirlər. Artıq illərdir ki, bankların tətbiq etdiyi "3D Secure" xidməti mobil operatorlar üzərindən elektron ödənişlərinizin daha təhlükəsiz reallaşmasını dəstəkləməkdədir. Bank sizə aid məlumatları üçüncü şəxslərdən qorunma olduğunu fərqindədi, çünki müştərilərin məlumatlarının təhlükəsizliyi məsələsi bankların üzərlərinə götürdükləri öhdəliklərdəndir. Diqqət olunası əsas məqam müştərilər tərəfindən kart məlumatlarının, bank hesablarına dair məlumatların mühafizəsinin düzgün təşkil olunmasıdır. "Bəs bu məlumatlar necə qorunmalıdır?" - sualının cavabı əslində çox bəsitdir. "Bank kartını nəqliyyat vasitəsində, digər məkanlarda görünən formada qoymamağa diqqət edilməlidir ki, kartın üzərində olan 16 rəqəmli nömrə, kartın istifadə müddətini göstərən tarix və arxa üzdə olan 3 rəqəmli CVV / CVC / CID kodu başqalarının əlinə keçməsin. Asanlıqla təxmin edilə bilən doğum tarixi, mobil nömrə, avtomobil qeydiyyat nişanının rəqəmləri və s kart şifrəsi olaraq istifadə edilməməlidir. Əgər bir neçə bank kartı varsa, eyni şifrədən istifadə etməməyə çalışmaq lazımdır. Kartınızı sizin əvəzinizə istifadə etmək məqsədilə bir başqasına verməməlisiniz. Alış-veriş

zamanı POS-terminaldan ödəniş edilərkən kartın şifrəsini satıcı tərəfdən daxil edilməsinə şərait yaratmamalısınız". Bu və ya digər formada görülən təhlükəsizlik tədbirləri yaranma ehtimalı olan istənilən problemin qarşısının alınmasında önemli olacaqdır.

Müasir bankçılıqda bu cür məlumatların təhlükəsizliyinə hər hansı müdaxilənin mövcudluğunda internet və mobil bankçılıq imkan verir ki, siz öz məlumatlarınızın təhlükəsizliyini təmin edəsiniz. Bankların təklif etdikləri mobil tətbiqlər sizə geniş imkanlar yaradır. İstənilən zaman kartınızın şifrəsini dəyişə, hətta hər hansı təhlükə hiss etdiyinizdə kartınızı rahatlıqla bloklaya bilərsiniz. Diqqət olunası başqa bir məqam isə internet üzərindən ödənişlər edərkən "fishing" hücumlarından qorunmaqdır. Bilinməyən və ya şübhə doğuran heçnə kliklənməməlidir. Kompüter və mobil cihazınızın "kiberhücumlar" a qarşı təchizatının da lazımı səviyyədə olması çox böyük önemə sahibdir. Təəssüf ki, banklar tərəfindən təhlükəsizlik tədbirlərinin gücləndirilməsinə baxmayaraq dələduzluq da öz "inkişaf pilləsi" ilə addımlayırlar. Bu cür dələduzluq halları əsasən bank müştərilərinin öz səhlənkarlıqları ucbatından baş verir. Təqdim olunan bütün təhlükəsizlik tədbirlərdən mümkün səviyyə faydalanaq lazımdır. Təhlükəsizlik tədbirlərinin növündən, sayından asılı olmayaraq özümüz öz məlumatlarımızın təhlükəsizliyini üçüncü şəxslərdən qorumağın vacibliyini daim xatırlamalıyıq.

İstifadə olunan materiallar

ATM Benchmarking Study 2016 and Industry Report", 20 Mart 2018,

"The Theory of Planned Behavior", Organizational Behavior and Human Decision Processes, No: 50, 1991, s.179-211.

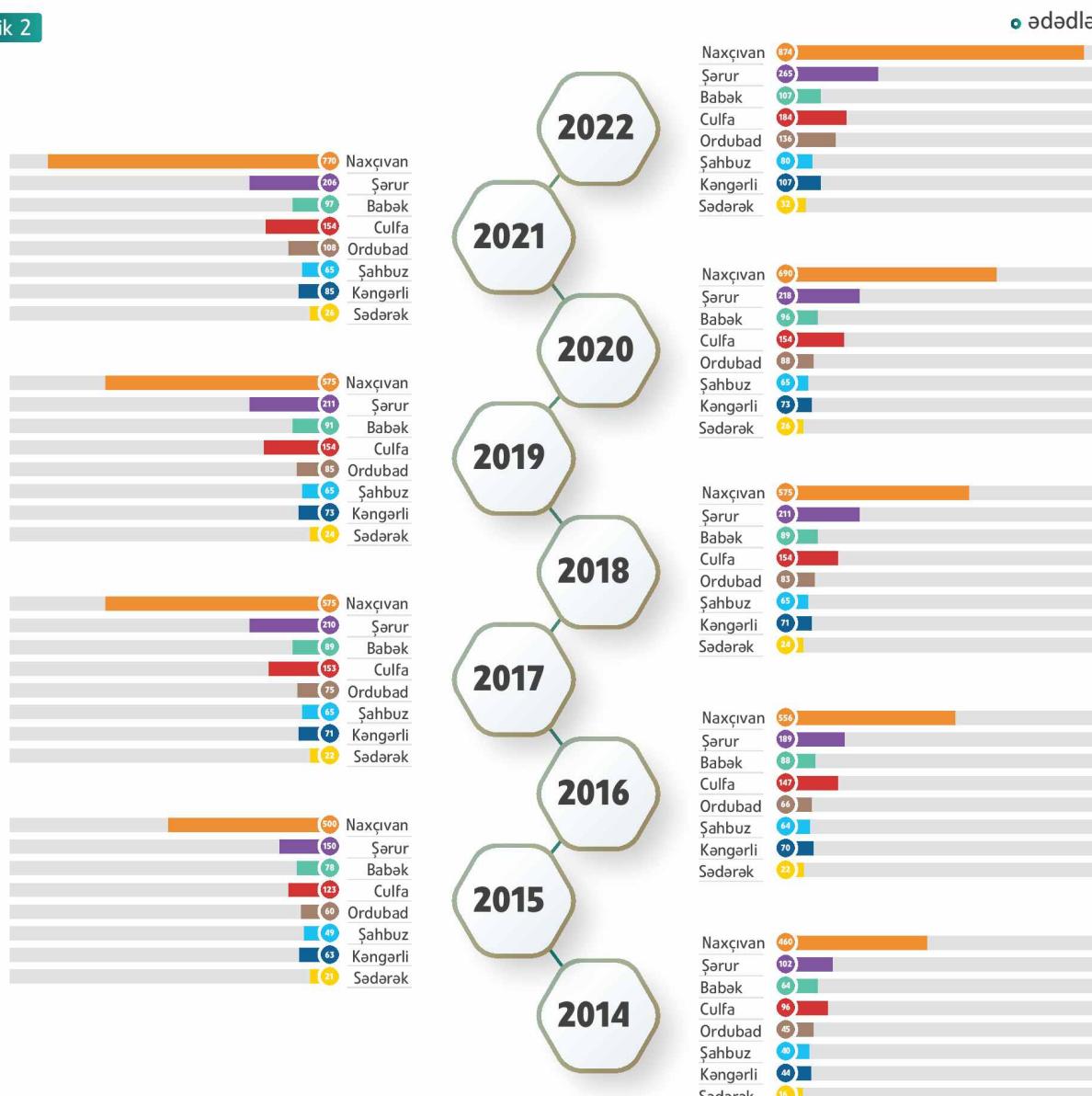
"Insurrection in currency-A new portrayal." International Journal of Physical and Social Sciences, No2-6, 2012, s336-346.

Regionda nağdsız ödənişlərin artım dinamikası

POS-terminallarının rayonlar üzrə artım dinamikası

Qrafik 2

Regionda POS-terminallarının illər üzrə cəminin artım dinamikası

Qrafik 3

Qrafik 2-də 2014-2022-ci illərin sonuna olan məlumatlara əsasən muxtar respublikada fəaliyyət göstərən ticarət və xidmət müəssisələrində, o cümlədən restoranlarda, mehmanxanalarda, marketlərdə, əczaxanalarda, yanacaq doldurma mənətəqələrində və digər müəssisələrdə quraşdırılan POS-terminallarının rayonlar və illər üzrə bölgüsü əks etdirilmişdir.

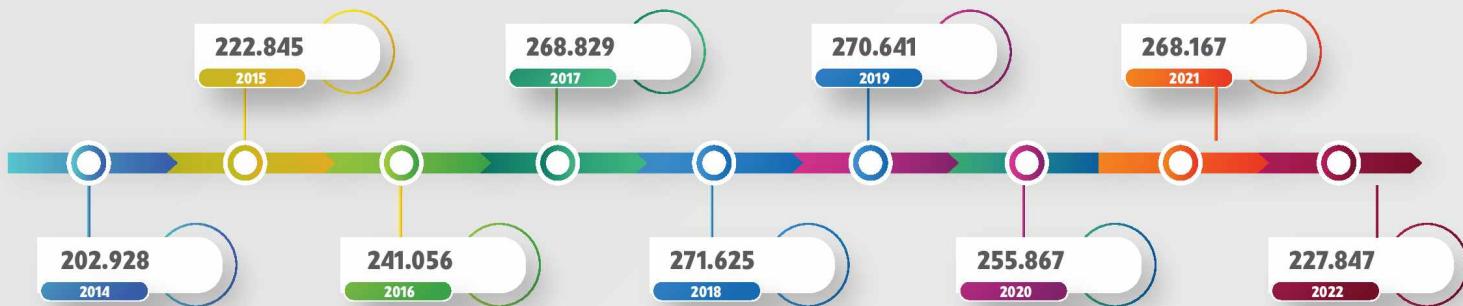
Ümumilikdə qrafik 2 və 3-ə nəzər saldıqda, 2014-cü ilin sonunda regionda mövcud olan POS-terminalların ümumi sayı 867 olarkən, 2022-ci ilin sonunda davamlı artım tendensiyası nəticəsində artıq bu rəqəm təqribən 2 dəfə artaraq 1785-ə çatdırılmışdır. Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, verilən dövr ərzində əhalinin sıxlığı ilə əlaqədar olaraq bölgələr üzrə ən yüksək göstərici Naxçıvan şəhərində, ən aşağı göstərici isə Sədərək rayonunda qeydə alınmışdır.

2014-cü ilin və 2022-ci ilin sonuna olan məlumatları təhlil etdikdə, POS-terminalların sayı Naxçıvan şəhəri üzrə 414 ədəd (90%), Şərur rayonu üzrə 163 ədəd (160%), Babək rayonu üzrə 43 ədəd (67%), Culfa rayonu üzrə 40 ədəd (42%), Ordubad rayonu üzrə 139 ədəd (3 dəfə), Şahbuz rayonu üzrə 40 ədəd (100%), Kəngərli rayonu üzrə 63 ədəd (143%) və Sədərək rayonu üzrə isə 16 ədəd (100%) artım qeydə alınmışdır. Son nəticədə, rayonlar üzrə ən çox artım 3 dəfədən çox olmaqla Ordubad rayonunun payına düşmüştür.

Regionda ödəniş kartlarının illər üzrə göstəriciləri

Qrafik 4

• ədədlə

01.02.2023

Regionda fəaliyyət göstərən banklar tərəfindən emissiya edilən ödəniş kartları haqqında məlumat

• ədədlə

Qrafik 4-də 2014-2022-ci illərin sonuna olan məlumatlara əsasən regionda fəaliyyət göstərən kommersiya bankları tərəfindən emissiya edilmiş ödəniş kartların sayı illər üzrə göstərilmişdir.

Ümumilikdə qrafikə baxdıqda, 2014-cü ilin sonunda regionda mövcud olan kommersiya bankları tərəfindən emissiya edilmiş ödəniş kartların cəmi 202928 olarkən, 2022-ci ilin sonunda artıq bu göstərici təxminən 12% artaraq 227 min 847 ədədə çatdırılmışdır.

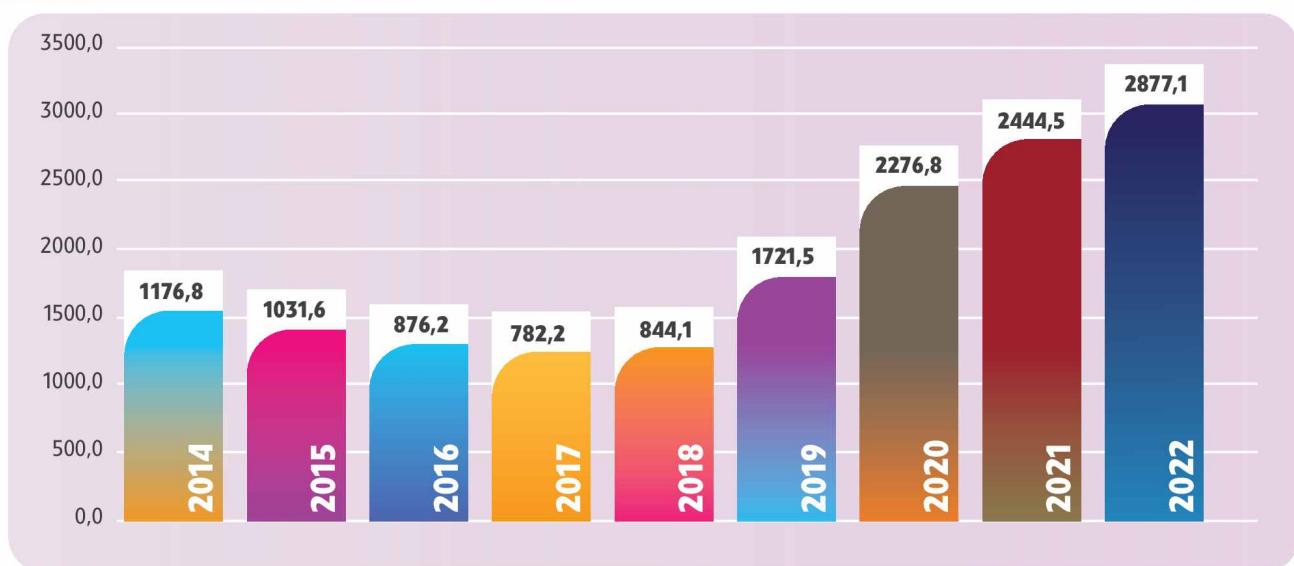
Qeyd edilən dövr ərzində regionda ödəniş kartlarının emissiyasında müxtəlif illər üzrə olmaqla 8 bank iştirak etmişdir.

Dövrün əvvəli ilə müqayisədə dövrün sonuna Naxçıvanbank ASC-nin ödəniş kartlarının sayı 5.3 dəfə, Azərbaycan Beynəlxalq Bankı ASC-nin ödəniş kartlarının sayı 0.3, Azər-Türk Bank ASC-nin ödəniş kartlarının sayı 19 dəfə, Rabitəbank ASC-nin emissiya etdiyi ödəniş kartların sayı isə 12 dəfəyə yaxın artdılmışdır. Eyni zamanda regionda 2 yeni bankların filialları (Bank Respublika ASC və AccessBank QSC) fəaliyyətə başlamış, 1 bank filialının (Bank of Azerbaijan ASC) isə lisenziyasının ləğv edilməsi nəticəsində fəaliyyəti dayandırılmışdır.

Regionda hər bir POS-terminala düşən əməliyyatın həcmi

Qrafik 5

• manatla

Qrafik 5-də hər bir POS-terminala düşən əməliyyatın həcmi ötən 9 il üzrə göstərilmişdir. Verilmiş göstəricilərə əsasən qeyd etmək olar ki, 2022-ci ildə hər bir POS-terminal üzrə aparılan nağdsız əməliyyatların orta həcmi 2014-cü ilin göstəricisi ilə müqayisədə 1700.3 manat və ya 1.5 dəfə artdılmışdır. Həmçinin vurğulamaq lazımdır ki, POS-terminal üzrə əməliyyatların həcmində 2018-ci

ilə qədər zəif dəyişmə müşahidə olunmuş, ancaq 2018-ci ildən 2022-ci ilə qədər POS-terminal üzrə nağdsız əməliyyatların həcmində sıçrayış müşahidə olunmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, POS-terminal üzrə aparılan nağdsız əməliyyatların həcmindəki dəyişməsinin bir neçə səbəbi ola bilər:

POS-terminalın sayındakı dəyişmə

Əhali arasında POS-terminal üzrə əməliyyatlara olan marağın dəyişməsi

Analoji ödəniş vasitələrinin inkişafı

Qeyd edilən səbəblərə əsasən yuxarıdakı cədvəldə müşahidə edilən 2017-ci ilədək mövcud olan azalmanın səbəbi yerli əhalinin ödəniş vasitələrindən olan POS-terminallara marağın azalması kimi göstərmək olar. Çünkü, qrafik 2-yə əsasən POS-terminalların sayıda aşağı səviyyədə artım tempinin müşahidə olunması bir Pos-terminala düşən nağdsız əməliyyatların hacminə ciddi təsir etməməkdədir. 2018-2022-ci illər ərzindəki artımın səbəbi isə, əhalinin POS-terminallarla aparılan əməliyyatlara qarşı marağının bu vəya digər vasitələrlə artırılmasından və əhalinin maliyyə savadlılığının artmasından qaynaqlanmaqdadır.

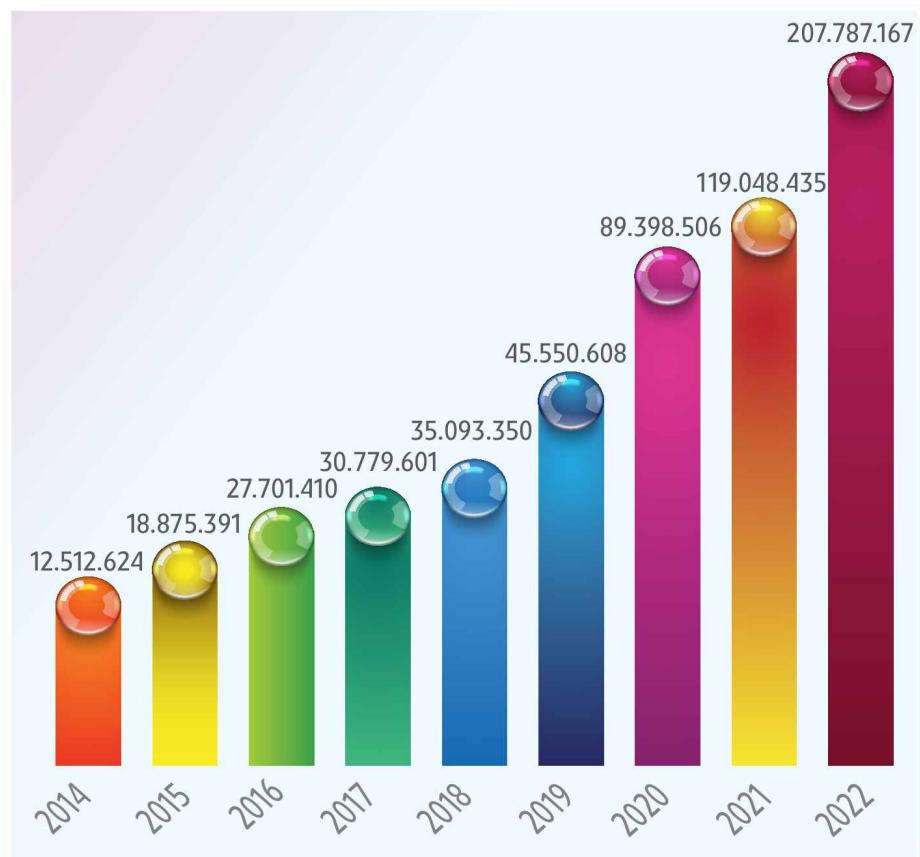
Regionda nağdsız ödənişlərin həcminin artım qrafiki

Qrafik 6-da, 2014-2022-ci illər üçün region sakinlərinin POS-terminal və internet üzərindən apardıqları nağdsız ödənişlərin həcmi müvafiq olaraq göstərilmişdir.

Qrafikə nəzər saldıqda, qeyd etmək lazımdır ki, illər üzrə artan tendensiya mövcuddur. 2014-cü il üçün olan məlumatlara əsasən regionda aparılan nağdsız ödənişlərin həcmi 12 milyon 512 min 624 manat olmasına baxmayaraq, 2022-ci il üçün bu rəqəm 195 milyon 274 min 543 manat yəni təqribən 16.6 dəfə artaraq 207 milyon 787 min 167 manata çatmışdır. Dövr ərzində ən çox artım 2021 və 2022 illər arasında olmuşdur. Belə ki, 2021-ci il ərzində nağdsız ödənişlərin həcmi 119 milyon 48 min 435 manat olarkən, 2022-ci il üçün bu rəqəm 207 milyon 787 min 167 manat, yəni təqribən 1.7 dəfə artmışdır.

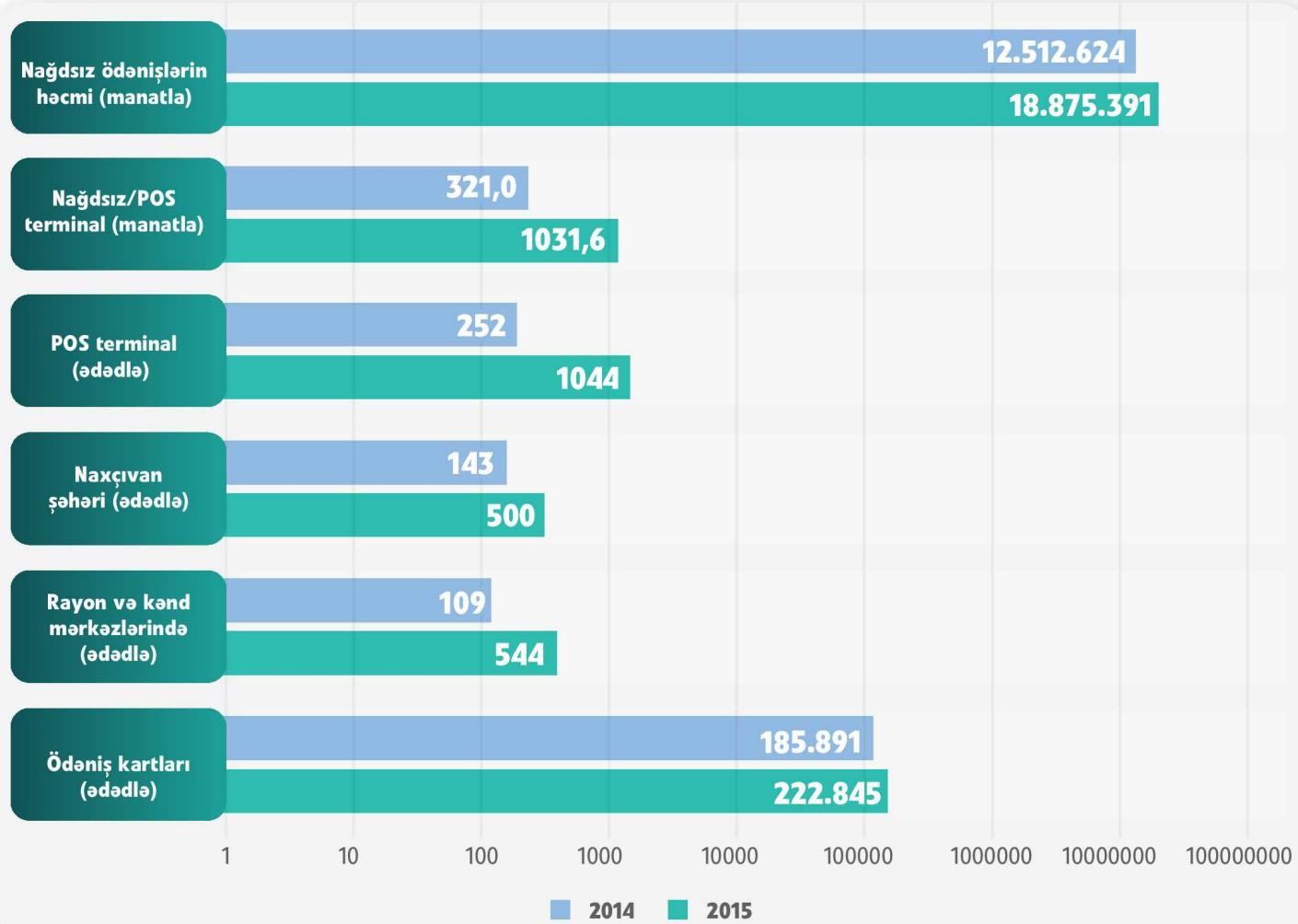
Qrafik 6

● manatla

2014-2015-ci illərdə regionun nağdsız ödəniş infrastrukturunu

Qrafik 7

"2013-2015-ci illərdə regionda elektron ödəniş məkanının formalasdırılması və nağdsız hesablaşmaların həcminin artırılması üzrə Tədbirlər Planı"nın icrası nəticəsində bir sıra inkişaf göstəricilərinə nail olunmuşdur. 2014-cü ilin yanvar ayında POS-terminalların sayı Naxçıvan şəhərində 143 ədəd, rayon və kənd mərkəzlərində 109 ədəd olmaqla, ümumilikdə 252 ədəd təşkil edirdi. Tədbirlər Planının icrası nəticəsində nağdsız ödənişlərin inkişafına dair həyata keçirilən stimullaşdırıcı və təşviqedici kompaniyalar nəticəsində Naxçıvan şəhərində quraşdırılmış POS-terminalların sayında 357 ədəd, rayon və kənd mərkəzlərində quraşdırılmış POS-terminalların sayında 435 ədəd olmaqla, ümumilikdə 792 ədəd artım müşahidə olunmuş və 2015-ci ilin dekabr ayında bu göstərici region üzrə ümumilikdə 1044 ədəd təşkil etmişdir. Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, göstərilən dövr ərzində rayon və kənd mərkəzlərində quraşdırılan

POS-terminallarının artım nisbəti Naxçıvan şəhərində quraşdırılmış POS-terminalların artım nisbətindən 21.8% çox olmuşdur.

Regionda fəaliyyət göstərən bank və filiallarına məxsus ödəniş kartlarının sayı 2014-cü ilin yanvar ayında 185 min 891 ədəd olmasına baxmayaraq müvafiq tədbirlər planının icrası nəticəsində 2015-ci ilin dekabr ayında bu göstərici 36 min 954 ədəd artaraq 222 min 845 ədədə çatdırılmışdır.

Dövr ərzində reallaşdırılan işlərin ümumi nəticəsi nağdsız ödəniş həcminin əsaslı artımı ilə müşahidə olunmuşdur. Belə ki, 2014-cü il üçün nağdsız ödənişlərin həcmi 12 milyon 512 min 624 manat təşkil edirdisə, artıq 2015-ci ildə nağdsız ödənişlərin həcmi 1.5 dəfədən çox artaraq 18 milyon 875 min 391 manat olmuşdur. Həmçinin, 1 POS-terminala düşən nağdsız ödənişlərin həcmi dövrün əvvəlində 321 manat təşkil etmiş, dövrün sonunda isə bu rəqəm 1031.6 manata çatdırılmışdır.

◆ 2016-2018-ci illərdə regionun nağdsız ödəniş infrastrukturunu

Qrafik 8

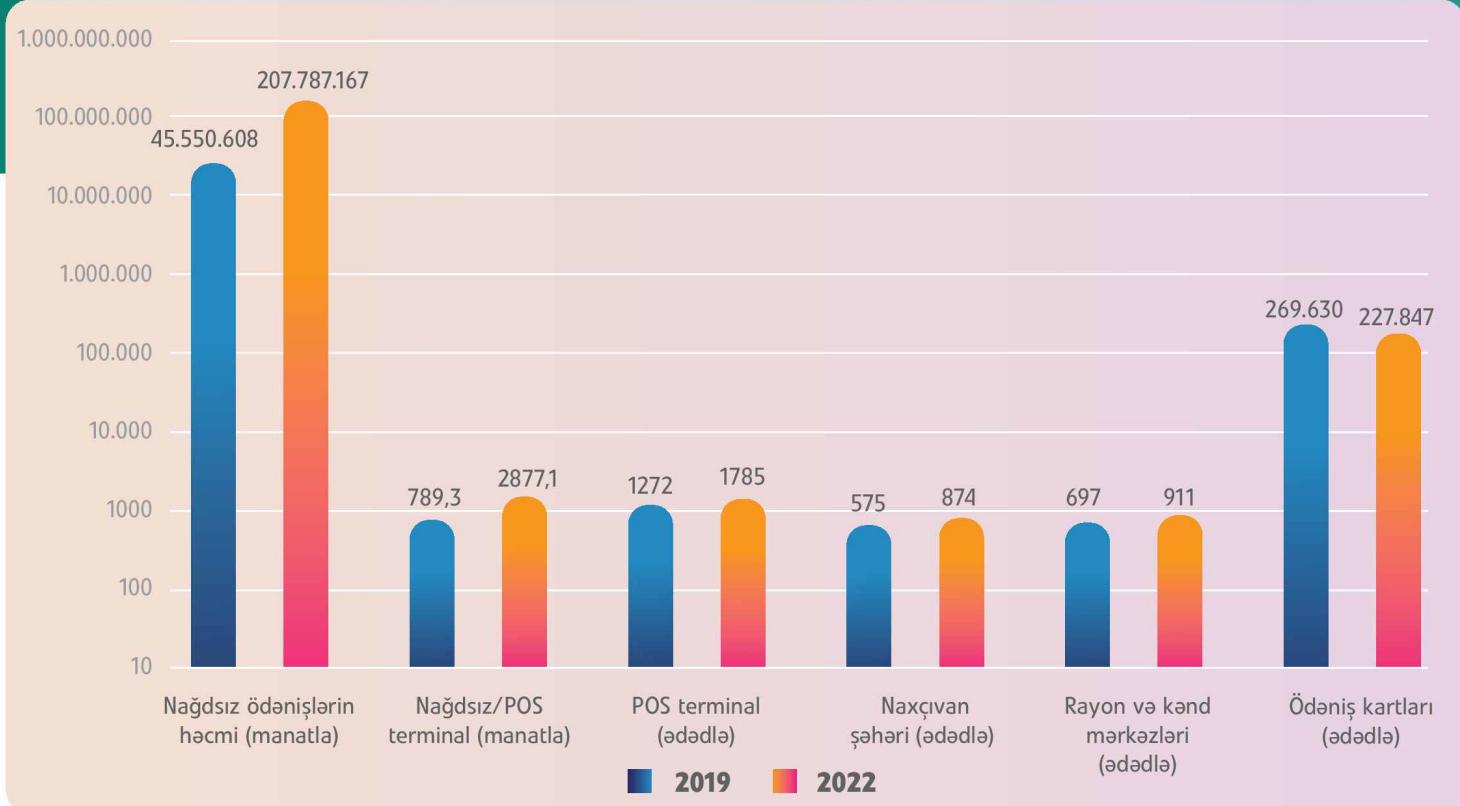
"2016-2018-ci illərdə Muxtar Naxçıvan RESPUBLİKASINDA müasir elektron ödəniş xidmətlərinin tətbiqinin və nağdsız hesablaşmaların genişləndirilməsi üzrə Proqram" a uyğun olaraq müvafiq tədbirlər görülmüşdür. Proqramın əvvəlində - 2016-ci ilin yanvar ayında POS-terminalların sayı Naxçıvan şəhərində 523 ədəd, rayon və kənd mərkəzlərində 546 ədəd olmaqla, ümumilikdə 1069 ədəd təşkil edirdisə, 2018-ci ilin dekabr ayında bu göstərici müvafiq olaraq 52 və 151 ədəd artaraq ümumilikdə isə 203 ədəd artımla 1272 ədəd təşkil etmişdir. Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, göstərilən dövr ərzində rayon və kənd mərkəzlərində quraşdırılan POS-terminalların sayı Naxçıvan şəhərində quraşdırılmış POS-terminalların sayından 3 dəfəyədək çox olmuşdur.

Regionda fəaliyyət göstərən bank və filiallarına məxsus ödəniş kartlarının sayı 2016-ci ilin yanvar ayında 223 min 24 ədəd olmasına baxmayaraq müvafiq tədbirlər planının icrası nəticəsində 2018-ci ilin dekabr ayında bu göstərici 46 min 601 ədəd artaraq 269 min 625 ədədə çatdırılmışdır.

Dövr ərzində reallaşdırılan işlər nağdsız ödəniş həcminin əsaslı artımı ilə nəticələnmişdir. Belə ki, 2016-ci ildə nağdsız ödənişlərin həcmi 27 milyon 701 min 410 manat təşkil edirdisə, artıq 2018-ci ildə nağdsız ödənişlərin həcmi 1.25 dəfədən çox artaraq 35 milyon 93 min 350 manat təşkil etmişdir. Həmçinin, 1 POS-terminala düşən nağdsız ödənişlərin həcmi dövrün əvvəlində 1007,5 manat təşkil etmiş, dövrün sonunda isə bu rəqəm 844,1 manat olmuşdur.

2019-2022-ci illərdə regionun nağdsız ödəniş infrastrukturunu

Qrafik 9

"2019-2022-ci illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikasında rəqəmsal ödəniş xidmətlərinin tətbiqinin və nağdsız hesablaşmaların genişləndirilməsi üzrə Proqram"a uyğun olaraq müvafiq tədbirlər görülmüşdür. Belə ki, Proqramın əvvəlində 2019-cu ilin yanvar ayında POS-terminalların sayı Naxçıvan şəhərində 575 ədəd, rayon və kənd mərkəzlərində 697 ədəd olmaqla, ümumilikdə 1272 ədəd olduğu halda, 2022-ci ilin dekabr ayında bu göstərici müvafiq olaraq 299 və 214 ədəd, ümumilikdə 513 ədəd artımla 1785 ədəd təşkil etmişdir. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, göstərilən dövr ərzində rayon və kənd mərkəzlərində quraşdırılan POS-terminalların sayı Naxçıvan şəhərində quraşdırılmış POS-terminalların sayından 1.4 dəfəyədək çox olmuşdur.

Regionda fəaliyyət göstərən bank və filiallarına məxsus ödəniş kartlarının sayı 2019-cu ilin yanvar ayında 269 min 630 ədəd olmasına baxmayaraq 2022-ci ilin dekabr ayında bu göstərici 41 min 783 ədəd azalaraq 227 min 847 ədəd olmuşdur.

Dövr ərzində reallaşdırılan işlərin ümumi nəticəsi nağdsız ödəniş həcminin əsaslı artımı ilə müşahidə olunmuşdur. Belə ki, 2019-cu ildə nağdsız ödənişlərin həcmi 45 milyon 550 min 608 manat təşkil edirdisə, artıq 2022-ci ildə nağdsız ödənişlərin həcmi 3.6 dəfədən çox artaraq 207 milyon 787 min 167 manat təşkil etmişdir. Həmçinin, 1 POS-terminala düşən nağdsız ödənişlərin həcmi dövrün əvvəlində 789,3 manat təşkil etmiş, dövrün sonunda isə bu rəqəm 2877,1 manat olmuşdur.

NAĞDSIZ ÖDƏNİŞ SİSTEMİNİN TƏKAMÜLÜ

Fintex

Texnologiyanın maliyyə sektoruna integrasiya olunması ilə maliyyə xidmətlərinin daha rahat, təhlükəsiz və sürətli həyata keçirilməsinə imkan verən bir innovasiyadır.

Neobank

Standart bank xidmətlərini rəqəmsal formatda təklif edən fintex şirkətlərdir. Adı banklardan fərqli olaraq, neobankların fiziki filialları yoxdur və bank lisenziyası olmadan da fəaliyyət göstərə bilirlər. Neobanklar müştərilərinə yalnız mobil tətbiqetmələrdən və onlayn platformalardan istifadə edərək xidmət göstərən yeni nəsil banklardır.

Cari hesab

Müştərinin adına açılır və pul vəsaitlərinin saxlanması və nağdsız hesablaşmalar aparmaq üçün, pul köçürmələrinin alınması və göndərilməsi üçün istifadə edilir. Hesabla əməliyyatları yalnız onun sahibi və ya hesab sahibinin səlahiyyət verdiyi şəxslər apara bilər.

Çirkli pulların yuyulması

Qeyri-qanuni yolla əldə edilmiş gəlirlərin leqallaşdırılması prosesidir. Qeyri-qanuni gəlirlər dedikdə isə, narkotik maddələrin və silahların qeyri-qanuni alverindən, qaçaqmalçılıqdan, korrupsiyadan, gizli iqtisadiyyatdan, şantajdan və maliyyə dələduzluğundan əldə edilmiş vasitələr nəzərdə tutulur. "Çirkli pulların yuyulması"na qarşı tədbirləri koordinasiya edən və mütəmadi monitorinqlər aparan iki beynəlxalq qrup mövcuddur. Bunlar Maliyyə Cinayətləri ilə Mübarizə üzrə Beynəlxalq Qrup (FATF) və Avropa Şurasının "Money Wall" adlanan xüsusi ekspert qrupudur. "Çirkli pulların yuyulması" prosesinin realizə mexanizmi konkret maliyyə-bank əməliyyatlarından ibarətdir.

Dollarlaşma

Milli valyutaya paralel olaraq sərbəst dönərli valyutanın daxili pul tədavülündə yer almazdır. Dollarlaşma səviyyəsini ölçmək üçün müxtəlif göstəricilərdən istifadə edilir. Belə göstəriciyə misal olaraq xarici valyutada əmanət və depozitlərin cəmi əmanət və depozitlərdə xüsusi çəkisini göstərmək olar. Bu göstərici pulun yiğim funksiyasının dollarlaşma səviyyəsini ölçməyə imkan verir. Dollarlaşma əvəzinə bəzi hallarda valyuta əvəzləməsi terminindən də istifadə edilir.

Debet plastik kartı

Debet (və ya elektron) plastik kartı müvafiq kart hesabında faktiki olan məbləğ daxilində xərclər aparmaq və ya bankomatlardan nağd pul çıxarmaq imkanını verir.

Emissiya

Bütün növ pul nişanlarının və qiymətli kağızların dövriyyəyə buraxılmasıdır. Pul nişanlarının emissiyası səlahiyyəti bir qayda olaraq Mərkəzi Banka məxsusdur. Qiymətli kağızların emissiyası isə həm dövlət həm də kommersiya qurumları tərəfindən həyata keçirilə bilər. Məhz, bu cəhətinə görə qiymətli kağızlar dövlət və qeyri-dövlət qiymətli kağızları qruplarına bölünür.

Hesabdan çıxarış

Müştərinin hesabı üzrə əməliyyatları əks etdirən və onun xahişi ilə bank tərəfindən təqdim edilən rəsmi sənəd.

Kliring

Mal, xidmət və qiymətli kağızlara görə ödəmədə əks tələb və öhdəliklərin qarşılıqlı uşotuna əsaslanan nağdsız hesablaşma sistemidir. Daxili, banklararası və beynəlxalq valyuta kliringləri vardır. Kliring hesablaşmalar sisteminin bir və ya bir neçə iştirakçısının həmin sistemin bir və ya bir neçə digər iştirakçısına verdiyi və ya onlardan aldığı ödəniş məbləğləri üzrə yaranan tələblərin və öhdəliklərin onların fərqi olan bir xalis tələb və ya bir xalis öhdəliyə çevrilməsi prosesidir.

PIN-kod

Plastik kartlar vasitəsilə bankomatlardan nağd vəsaitlərin çıxarılması zamanı hesaba giriş üçün parol kimi istifadə edilən rəqəmlər toplusudur.

Pulun dövriyyə sürəti

Müəyyən iqtisadiyyatda hər bir pul vahidinin müəyyən bir vaxtda neçə dəfə əl dəyişdiriyini göstərən ölçü.

Sərt pul siyasəti

İnflyasiyanın azaldılmasına və iqtisadiyyatda hərarətlənmənin azaldılmasına yönəldilmiş pul siyasəti tədbirdir. Bu zaman Mərkəzi Bank özünün faiz dərəcələrini artırır ki, bu da iqtisadiyyatda həm əmanətlər, həm də kreditlər üzrə faiz dərəcələrinə artırıcı təsir göstərir.

Rəqəmsal bankçılıq

Rəqəmsal texnologiyalardan və cihazlardan istifadə etməklə bankların məhsul və xidmətlərini müştərilərə məsafəli təklif edilməsi. Rəqəmsal bankçılıq dedikdə həm mobil, həm də internet bankçılıq nəzərdə tutulur.

Internet bankçılıq

Kompyuter vasitəsilə bank hesablarının idarə ediməsi üçün xidmət növü və ya müştərilərə banka getmədən müəyyən əməliyyatları (məsafəli) həyata keçirmək imkanı verən vasitədir. Digər bir ifadə ilə bankın program təminatının əvvəlcədən quraşdırılmasına ehtiyac yaranmadan internet texnologiyasından istifadə etməklə bank əməliyyatlarının həyata keçirilməsidir. Internet bankçılıq istifadəçiləri şəxsi kompüter (və ya noutbuk və s.) vasitəsilə rəqəmsal bankçılıq çərçivəsində müxtəlif növ əməliyyatlar apara bilərlər.

Mobil bankçılıq

Mobil telefon vasitəsilə bank hesablarının idarə edilməsi üçün xidmət növü və ya müştəriyə banka getmədən müəyyən əməliyyatları (məsafəli) həyata keçirmək imkanı verən mobil əlavə. Mobil bankçılıq yalnız mobil (bütün mobil operatorların abonentlər tərəfindən) cihazlarda istifadə oluna bilər.

Şifrə

Yalnız müştəriyə məlum olan, onun üçün program təminatına və ya mobil əlavəyə girişi təmin edən şifrədir. Sənədlər parolla təsdiqlənərkən, bu sənədlər kağız daşıyıcıda olan, istifadəçinin şəxsi imzası ilə təsdiq olunmuş sənədlərlə eyni hüquqi qüvvəyə malikdir. Onlar arasında ziddiyyət olduqda kağızdakı məlumatlar əsas götürülür. Şifrlər statik (sabit) və dinamik (dəyişkən) olmaqla iki yerə ayrıılır. Statik şifrlərə bank kartlarında mövcud olan Pin-kodları, dinamik şifrlərə isə nağdsız ödənişlər zamanı SMS vasitəsilə göndərilən birdəfəlik şifrləri misal göstərmək mümkündür.

Tarif

Bank tərəfindən birtərəfli qaydada müəyyən edilmiş və müştərilər tərəfindən ona göstərilmiş xidmət müqabilində ödənilməli olan haqqdır.

Nağdsız hesablaşmalar

Nağd pul iştirak etmədən iki və daha çox iqtisadi subyekt arasında müxtəlif məqsədlər üçün nağdsız ödəniş alətləri və vasitələri ilə pul vəsaitinin köçürülməsi əməliyyatıdır. Başqa sözlə, nağdsız hesablaşmalar bir şəxsin bank hesabından digər şəxsin bank hesabına pul vəsaitini köçürtməklə ödəniş alətləri və ödəniş vasitələri ilə həyata keçirilən hesablaşmalardır.

Terminal bankçılıq

Bankın özünəxidmət avadanlıqları (bankomat, infoköş, ödəniş terminalı və s.) vasitəsilə bank xidmətlərinin həyata keçirilməsidir. Terminal bankçılığın digər nümayəndəsi POS terminaldır. POS sözü ingiliscə "Point of Sale" sözünün baş hərflerinin bir araya gəlməsindən yaranıb və satış nöqtəsi mənasını verir. POS-terminal ticarət mərkəzlərində mağazalarda, iaşə obyektlərində ödəniş kartları ilə malların, iş və xidmətlərin dəyərinin nağdsız ödənilməsi, habelə nağd pul vəsaitinin alınması üçün nəzərdə tutulmuş avadanlıqdır. İnnovativ POS-terminalların bir növü də mobil POS terminallardır. əsasən, elektron ticarət və ya kiçik biznes subyektlərində istifadə üçün əlverişli olan mobil POS-terminal, yəni m-POS kartla ödənişi sahibkarlar üçün çox asanlaşdırır. Bunun ən məşhur nümunələri PayPal və ya Stripe şirkətlərinin m-POS terminallarıdır.

Elektron pul

Rəqəmsal ödəniş alətlərinin günümüzdə ən çox istifadə olunan digər bir növü isə elektron puldur. Kartın çipində və ya serverdə elektron formada saxlanılan və kod formasında olan maliyyə vəsaitidir. Elektron pul onu emissiya edən təşkilatla yanaşı, digər təşkilatlar tərəfindən ödəniş aləti kimi qəbul edilir və əsasən, xırda məbləği ödənişləri elektron köçürülməsinə imkan verir.

PL/TMM

Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə.

Verifikasiya

Etibarlı mənbələr vasitəsilə müştəri, beneficiar və səlahiyyətli nümayəndə barəsində əldə edilmiş eyniləşdirmə məlumatlarının həqiqiliyinin müəyyən edilməsidir.

Eyniləşdirmə

Daxili sistemləri risklərdən qorumaq məqsədilə istifadəçilərin mövcud sistemə daxil olma imkanını məhdudlaşdırmaq və izləmək üçün təsdiqləmə (autentifikasiya) xidmətlərindən istifadə edilməsi üsuludur.

Ödəniş sənədi

Nağdsız hesablaşmaların aparılması üçün ödəyici və ya vəsait alan tərəfindən kağız və ya elektron daşıyıcılarında verilən sərəncam.

Kibertəhlükəsizlik

Kompyuterlərin, serverlərin, mobil qurğuların, elektron sistemlərin, şəbəkələrin və məlumatların təhlükəli hücumlardan qorunması təcrübəsidir. İformasiya texnologiyaları təhlükəsizliyi və ya elektron məlumat təhlükəsizliyi kimi də tanınır. Bu termin, biznesdən mobil qurğularla hesabalamalaradək müxtəlif kontekstlərdə tətbiq olunur və şəbəkə, program, informasiya və əməliyyatların təhlükəsizliyi kimi bir neçə ümumi kateqoriyaya bölünür.

İformasiya təhlükəsizliyi də adlandırılın kibertəhlükəsizlik məlumatlarının bütövlüyünün, məxfiliyinin və əlçatanlığının təmin edilməsinə şamil olunur. Kibertəhlükəsizlik, şəbəkələri, qurğuları, programları və verilənləri hücumlardan və ya icazəsiz girişlərdən qorumaq üçün nəzərdə tutulmuş inkişaf edən alətlər dəstindən, risklərin idarə olunması yanaşmalarından, texnologiyalardan, təlimlərdən və qabaqcıl təcrübələrdən ibarətdir.

Ödəniş əməliyyatı

Ödəyici və vəsait alan arasında hər-hansı bir öhdəliyin mövcud olmasından asılı olmayaraq, hər-hansı birinin təşəbbüsü ilə pul vəsaitinin bank hesabına mədaxil edilməsi, köçürülməsi və ya bank hesabından məxaric edilməsi.

Əməliyyat günü

İş günü ərzində bank tərəfindən ödəniş sənədlərinin qəbulu və ödəniş əməliyyatlarının və ya pul köçürmələrinin icrası üçün müəyyən olunmuş müddət.

Pul köçürmə sistemi

Fiziki şəxslər tərəfindən pul vəsaitinin bank hesabı açmadan ölkə daxilində və ya ölkə xaricinə köçürülməsinə və ya onların xeyrinə köçürülmələr pul vəsaitlərinin əldə edilməsinə imkan verən sistemdir.

IBAN (International Bank Account Number)

Bankçılıq Standartları üzrə Avropa Komitəsi (ECBS) və Standartlaşdırma üzrə Beynəlxalq Təşkilat (ISO) tərəfindən müəyyən edilmiş ISO 136161 beynəlxalq standartına uyğun olaraq yaradılan və maliyyə institutları tərəfindən müştərilərə təqdim edilən bank nömrəsidir.

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication)

Məlumat mübadiləsini aparan və ödənişləri həyata keçirən eyni adlı banklararası sistemə nəzarət edən beynəlxalq təşkilatdır. SWIFT internetdə eyni prinsiplə işləyən xüsusi SWIFTNet şəbəkəsi vasitəsilə pul köçürmələri, ödənişlər və qiymətləi kağızların mübadiləsi haqqında məlumatların ötürülməsi üçün ən sürətli və təhlükəsiz kanaldır. "Visa" və ya "Mastercard" kimi ödəniş sistemlərindən fərqli olaraq, SWIFT yalnız banklararası səviyyədə istifadə olunur.

**Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı
Naxçıvan Muxtar Respublikası İdarəsi**
İqtisadi təhlil və statistika şöbəsi

 +994 36 550 59 10

 +994 36 550 59 16

Naxçıvan şəhəri C Məmmədquluzadə 32 AZ 7000
T: (036)-550-59-10

www.
cbar.
az

Qaynar Xətt
 2244

2023

Naxçıvan şəhəri C Məmmədquluzadə 32 AZ 7000
T: (036)-550-59-10

www.
cbar.
az

Qaynar Xətt
2244